

הפעולה האנונימית במרחב המקוון ובמישור המשפטי

דניאל שולמן*

תקציר

מאמר זה דן בפעולה האנונימית במובנים תיאוריים ונורמטיביים. תקומתה של רשת האינטרנט יצרה תשתית לביצוע פעולות אנונימיות באופן מקוון. האנונימיות בעולם הגשמי ככלל, ובעולם הווירטואלי בפרט, מאפשרת במידה רבה לבצע פעולה מבלי שניתן לייחס אותה לעושה הפעולה. במישור המשפטי, קישור הפעולה לעושה הפעולה הוא קישור יסודי אשר באמצעותו ניתן לזקוף חובות או זכויות לפרטים ולצדדים להליך המשפטי. לזכותה של האנונימיות ייאמר כי היא מאפשרת, בין היתר, הבעת דעות, שאלמלא האנונימיות לא היו צפות לשיח החברתי, וכן האנונימיות מגינה על חירותנו בהיותה מקשה על מעקב אחר פעולותינו. מנגד, האנונימיות מסייעת למעוולים לבצע פעולות עוולתיות מבלי שניתן לאתר את זהותם. כיום, בתחומים רבים במשפט האזרחי אין הסדר חקיקתי או פסיקתי המאפשר לחשוף את זהותם של מעוולים אנונימיים. המאמר קורא אפוא לעשות שימוש בסעדים הצהרתיים על מנת לחשוף את זהותם של מעוולים אנונימיים.

מבוא:

עניינו של מאמר זה הוא באופן שבו המשפט מתייחס לפעולות אנונימיות ככלל ופעולות אנונימיות במרחב המקוון בפרט. במאמר זה תישאל השאלה מהו המעמד המשפטי הראוי שיש להקנות לפעולות אנונימיות ברשת האינטרנט. כן תישאלנה השאלות הבאות: הכיצד יש להגדיר אנונימיות במובנים תיאוריים ונורמטיביים, ומהי מידת ההגנה המשפטית שעלינו להעניק לפעולות אנונימיות. במסגרת דיון זה, יידון מישור היחסים שבין האנונימיות לזכות לחופש הביטוי והזכות לפרטיות. תוצע עמדה שרואה באנונימיות אמצעי שיש לבוחנו באופן תלוי הקשר וסוברת שראוי כי מידת ההגנה עליו תיבחן ביחס למידת תרומתו למצב הזכויות והחובות המשפטיות הקיים. עמדתי תהא כי אין לתת לאנונימיות תוקף של זכות, אלא יש לראותה כאמצעי חסר תוקף משפטי מראש. בהמשך לכך, יידון המתח שבין הפרוצדורה למהות בכל הנוגע לחשיפת גולשים המבצעים עוולות באופן אנונימי. בתוך כך, אטען כי פעולות אנונימיות מייצרות מתח מובנה בין המשפט המהותי לבין דיני הפרוצדורה. לבסוף, אטען כי אין במשפט האזרחי המצוי עילה לחשיפת מעוולים אנונימיים במרחב המקוון, ועל כן, יש לעשות שימוש ישיר בסעדים משפטיים חלף ניסיון לתור אחר עילות לחשיפתם של מעוולים אנונימיים.

סדר הילוכי יהיה כדלקמן: **בחלק א** יובא רקע תמציתי על הגדרות ומצבים של אנונימיות מתחומי מחקר שונים. במסגרת זו תידון האנונימיות בראי השלכותיה החיוביות והשליליות באופן שממצב פעולות אנונימיות כנושאות אופי דואלי. כן ייעשה ניסיון להמחיש כיצד פעולה אנונימית מתממשת בעולם המעשה, זאת באמצעות כמה דוגמאות תיאוריות שלאורן תגובש הגדרה תיאורית של פעולה אנונימית.

* בוגר תואר ראשון במשפטים, המסלול האקדמי המכללה למינהל. המאמר מבוסס על עבודת גמר שחברה במסגרת סמינריון "משפט וטכנולוגיה", בהנחייתה של פרופ' אורית פישמן-אפורי אשר תודתי נתונה לה. תודה גם למערכת כתב העת "המשפט" על הערות וביקורות מצוינות.

בחלק ב תחילה ייעשה דיון באנונימיות בהיבטה הנורמטיבי. יושם דגש על כך שהאנונימיות מאתגרת את הרעיון המשפטי של האחריות, ובשונה מפעולות מזוהות, אנונימיות שוללת באופנים משפטיים וחברתיים את קיומם של מנגנונים תגובתיים על מעשים שברגיל מיוחסים לנו. בהמשך לכך תידון האנונימיות אל מול הזכות לחופש הביטוי והזכות לפרטיות. יוצע שאין להעניק לאנונימיות נופך חוקתי כלשהו, וכי יש להשתמש בה כאמצעי רק כאשר הוא מטיב ומסייע להגשמתם של זכויות, אינטרסים וערכים אחרים במשפט.

בחלק ג יידונו הלכת רמי מור והחשיבה שהותוותה אחריה. ייסקרו בתמצית ההצעות שהוצעו בפסיקה ובספרות המחקר בכל הקשור לחשיפתם של מעוולים אנונימיים. כאן יוצע שמעמדה המשפטי של האנונימיות כפי שהוא נוהג כיום מביא להתנגשות חזיתית בין הפרוצדורה למהות. בהמשך לכך, יוצע לאמץ תפיסה שמושגת על סעדים, ולא על עילות לחשיפתם של מעוולים אנונימיים. לבסוף, יובאו להתמודדות הקשיים הטכנולוגיים הכרוכים בהצעה וכן יועלו ביקורות אפשריות.

א. מהי אנונימיות? 1. א. רקע כללי; 2. אופייה הדואלי של האנונימיות; 3. א. אנונימיות מן ההיבט התיאורי; **ב. פעולות אנונימיות במישור המשפטי**; 1. מאפייני המרחב המקוון פוגשים את הלכת רמי מור; 2. התקופה שלאחר פסק הדין רמי מור; 3. אנונימיות מן ההיבט הנורמטיבי; 4. אנונימיות ופרטיות; 5. אנונימיות וחופש הביטוי; **ג. עולות ביטוי אנונימיות – בין מהות לפרוצדורה**; 1. ג. היש בנמצא עילה לחשיפת מעוולים אנונימיים; 2. ג. חשיפת מעוולים – תרופות וסעדים; 3. ג. קשיים טכנולוגיים וביקורות אפשריות; **סיכום**.

א: מהי אנונימיות?

1. א. רקע כללי

בנוף הכתיבה האקדמית נעשו ניסיונות נשנים להגדיר אנונימיות. הפילוסופית ניסנבאום (Nissenbaum) מגדירה אנונימיות בתור מצב שבו לא ניתן להגיע לאדם במובן זה שהוא בלתי מושג (Unreachable).¹ בדיסציפלינת המחקר של מדעי החברה מבחינים בין אופנים שונים של אנונימיות: איזיהוי מוחלט של אדם, איזיהוי פניו של אדם וכן איזיהוי של פעולות האדם.² בקרב חוקרי מדעי המחשב ישנן הבחנות בין מצבים שונים של איזיהוי, כדוגמת איזיהוי אדם מתוך קבוצה.³ המשפטן בירנהק הגדיר אנונימיות כמצב של היעדר זיהוי פעולתו של אדם בשל איהיכולת לקשר בין האדם לבין פעולתו, כך שהפעולה גלויה לציבור, אך אינה ניתנת לקישור לאדם אשר ביצע את אותה הפעולה.⁴

מונח שונה אך משלים לאנונימיות הוא פסידונימיות. זהו מצב שבו פעולתו של אדם ניתנת לזיהוי באמצעות פרט מידע מדומה, כדרכם של שמות עט וכינויים. בהקשר זה רווחת הדוגמה של הסופר יחיאל דינור, שבכתביו גולל את קורותיו בשואה תחת שם העט "ק. צטניק" (כינוי לאסיר במחנה

¹ Helen Nissenbaum, *the Meaning of Anonymity in an Information Age*, INFO. SOC'Y 141 (1999). ניסנבאום סומכת על התפיסה בדבר "פרטיות כגישה", זו עמדתה של גביון שעוגניה הם בזכות לפרטיות.

² ראו: 3. Jacquelyn Burkell, *Anonymity in Behavioral Research: Not Being Unnamed, But Being Known*, U. OF OTTAWA L. & TECH. J. 189 (2006).

³ Andreas Pfitzmann & Marit Hansen, *Anonymity Unobservability and Pseudonymity and Identify* Management – A Consolidated Proposal For Terminology (2005).

⁴ מיכאל בירנהק **מרחב פרטי הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה** 271 (2012) (להלן: "מרחב פרטי").

ריכוז).⁵ כבר ייאמר שבמאמר זה לא אעמיק בהבחנה שבין אנונימיות לפסידונימיות,⁶ כמו גם בין פעולה בעילום שם לבין פעולה תחת שם בדוי, על אף שהבחנה זו עשויה לעורר שאלות מעניינות.⁷

אנונימיות מתקיימת במציאות הן באופן יחסי והן באופן מוחלט. גריפנק ופרינס (Grijpink & Prins) הציעו כי יש למדוד אנונימיות ביחס לגורמים שהיא חלה כלפיהם.⁸ היינו, אנונימיות יכולה לפעול כלפי גורם אחד, ולאו דווקא כלפי גורם אחר, במובן זה שאנונימיות יכולה לפעול כלפי כל העולם, ובאופן שונה יכולה לפעול כלפי גורמים בודדים בלבד. כך למשל, בכל הקשור לפרסום כתבי יד ללא ציון שם המחבר ננקטת פרקטיקה של אנונימיות יחסית. המדובר בנוהג שכיח שבו הפרסום נעשה תחת שם עט בדוי.⁹ כאן יש להניח שלמחבר הספר עומדת אנונימיות יחסית, משזהותו חסויה כלפי קהל הקוראים, אך זהותו אינה חסויה כלפי המוציא לאור את כתביו. מנגד, קיימים מצבים של אנונימיות מוחלטת, כדוגמת התקשרות באמצעות יישומנים מבוססי תקשורת אנונימית מוחלטת.¹⁰

לרוב, פעולה אנונימית מתפרשת כפעולה שנעשית בעילום שם. למעשה, השם אוצר בחובו את תמצית זהותו של האדם. משמו של אדם אפשר לדלות פרטי מידע רבים כמו תרבותו של אותו אדם, הדת אליה הוא משתייך וכן לעיתים את מינו. מכיוון שכך, חשיפת שמו של עושה הפעולה לעיתים רבות עשויה להוות מנגנון לביטול אנונימיות. בהקשר זה מעניין לציין כי נשיאת שם היא אינה עניין לבחירה, באשר הוראות חוק השמות מחייבות אדם לשאת שם משפחה ושם פרטי.¹¹ חוק השמות ביקש, בין היתר, לקבוע נשיאת שם מחייבת לכלל תושבי ישראל, על מנת לאפשר רישום התושבים וזיהויים באופן ברור.¹² למרות שחוק השמות אינו מגדיר במדויק מהו "שם", קשה להעלות על הדעת מצב דברים שבו שמו של אדם ייקרא שלא באמצעות מילים, ובאופן דומה מציאות שבה בני אנוש אינם נושאים שמות כלל נשמעת כמציאות כאוטית למדי (על אף שזכור לנו היטב המקום שבו שמותיהם של יהודים נקראו במספרים).

הגם שהשימוש בשמות טומן בחובו, בין היתר, אמצעי לזיהוי האדם, ישנם אמצעי זיהוי נוספים כמו מספר זהות, אמצעי זיהוי ביומטריים ועוד. שמנו, עם זאת, הוא אמצעי זיהוי מקובל ושכיח למדי שבאמצעותו אנו מזדהים וכן נוקטים פעולות שגורות בשגרת חיינו.¹³ פעולות רבות בחיינו מותנות בצורך להזדהות בשמנו, זאת החל בהזמנת כרטיסים לבית הקולנוע וכלה בקבלת שירות רפואי בבית החולים.

⁵ The Ohio University "לקסיקון הספרות העברית החדשה – ק. צטניק (1909–2001)" <https://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/00539.php>.

⁶ להרחבה על מקור המילה 'פסאודונים' ראו: "ירבו פסאודונים בישראל" **קתרסיס: כתב עת לביקורת במדעי הרוח והחברה** 54 31 (2019).

⁷ להרחבה על אודות ההבחנה בין זהות בדויה לזהות אנונימית ראו: אלעד אורג "זכות לזהות מידע" **עיוני משפט** לג 423 (2010).

⁸ Jan Grijpink & Corien Prins, *Digital Anonymity on the Internet: New Rules for Anonymous Electronic Transactions? An Exploration of the Private Law Implications of Digital Anonymity*, 17(6) COMP. L. & SEC. REPORT 379, 380 (2001).

⁹ להרחבה על סופרים עלומי שם ראו: זהר אלמקייס "ספר, עלטה: הסופרים עלומי השם שמסעירים את סצנת הספרות המקומית" **הארץ** (21.6.2016) <https://www.haaretz.co.il/labels/avi-chai/2016-06-21/ty-article-labels/00000180-8db5-d3d9-abe4-cdb564440000>.

¹⁰ ראו למשל: "אפליקציית השאלות האנונימיות החדשה NGL – המלצות וטיפים לשימוש זהיר ופיקוח הורים" **איגוד האינטרנט הישראלי** (13.7.2022) <https://www.isoc.org.il/netica/guidance-for-parents-and-teachers/new-on-shelf/ngl>.

¹¹ סי' 2(א) לחוק השמות, התשט"ז–1956.

¹² דברי ההסבר להצעת חוק השמות, התשט"ז–1956, הצ"ח 33.

¹³ להרחבה בעניין משמעותם הייחודית של השמות ראו את מאמרו של מיכאל בירנהק "חשיפה מקוונת וחשיפה משפטית: על פרטיות ופומביות של פסקי דין ברשת" **משפטים** מח 31, 58–56 (2019).

בכל הנוגע לאמצעי הזיהוי על גבי רשת האינטרנט, שונים הם פני הדברים במידה מסוימת. מבנה הרשת אינו כולל זיהוי שמי מובנה. זאת מפני שהארכיטקטורה של רשת האינטרנט בנויה על זיהוי המחשבים הפועלים בה באמצעות מספרים (כתובות IP). בתמצית, פעולת גלישה על גבי האינטרנט מקפלת בחובה בקשה לספק שירות הגישה, והאחרון מתרגם בקשה זו לכתובת IP שבאמצעותה מתאפשרת הגלישה. במאגרים של ספקי שירות מצויות כתובות IP רבות, והן מוקצות ללקוחות באופן דינמי. משמעות הדברים היא שכתובות IP דינמיות מוקצות לגולשים במעמד ההתחברות לרשת האינטרנט, ולכשיתנתק הגולש תחזור הכתובת המסוימת למאגר ותהא פנויה להקצאה לגולש חדש.¹⁴

המציאות המקוונת מתווה אפוא ברירת מחדל גלישה באתרי האינטרנט נעשית תחת מעטה של אנונימיות, וכל עוד לא נעשתה פעולת הזדהות מצידו שמנו אינו פומבי לעיני הגולשים ברשת. בהקשר זה ייחודה של רשת האינטרנט מהווה במידה רבה מבוא לחשיבה על שאלת מעמדה המשפטי של האנונימיות – כיצד יש להגדירה? עד כמה ראוי כי שיטת משפט תגן על אנונימיות? האם עלינו לראות בה אינטרס מוגן? מהי מידת ההגנה שיש להעניק לה? השאלות הללו טרם הוכרעו במישרין בפסיקה הישראלית. מכאן ייעשה ניסיון לדון בהן וליצוק בהן תוכן משפטי.

תקומתה של רשת האינטרנט והופעתן של הרשתות החברתיות בה יצרה קשת רחבה של פעולות שונות מאלה שמתבצעות בעולם המעשה. במאמר זה לא אדון בגלישה אנונימית, אלא בפעולות שכוללות אקט של פרסום תוכן לעיני הציבור באופן אנונימי. ייתכנו פעולות אקספרסיביות רבות על גבי הרשת כדוגמת שימת "לייק" (Like) על גבי שיתוף ברשת חברתית מסוימת.¹⁵ אין יומרה כאן לפלח את כל הפעולות שנעשות על גבי האינטרנט ולהבחין אם אנונימיות רצויה בהתאם לסוג הפעולה. המשך הדיון אם תרצו עשוי ללמד כי אנונימיות נבחנת ביחס לפעולה הספציפית שאלה היא משויכת. בחינת האנונימיות לפי סוג הפעולה מחייבת מיפוי של כלל הפעולות האפשריות בעולם המעשה, ובהיותה כזו היא מחייבת חשבונאות ערכים איךסופית ולכן היא בלתי אפשרית. לפיכך, אכליל סוגי פעולות ופרקטיקות שונות תחת הדיון באנונימיות, ולבסוף, אייחד את הדיון לעולות אנונימיות במרחב המקוון.

2. אופייה הדואלי של האנונימיות

חיינו מלאים במופעים רבים של אנונימיות, ובכלל האנונימיות אינה נחלתה הבלעדית של רשת האינטרנט. כך למשל, הפרקטיקה של פוסקי הלכה אנונימיים השתרשה במסורת היהודית מקדמת דנא.¹⁶ כן האנונימיות מוצאת ביטוי חיובי בהיבטים מגוונים בחיינו. בהיבט החברתי ישנו הנוהג של מתן תרומות כסף בסתר, ובאופן אנונימי נתרמים גם דם ואיברי גוף מצילי חיים. נוסף על כך, בפן הטיפולי ישנה השתתפות אנונימית במעגלי תמיכה לשם גמילה מהתמכרויות. אף במישור המדיני אזרחי אנונימיות לובשת את צורתה בקיומן של בחירות חשאיות.¹⁷ גם החוק בתורו מייצר מנגנוני אנונימיות כדוגמת איסור פרסום שמות ילדים מאומצים.¹⁸ לצד כל זאת, בהקשר המקוון אנונימיות ננקטת גם בפרקטיקות שליליות כדוגמת הכפשות והשמצות ואלימות מקוונת כלפי קטינים

¹⁴ ראו בירנהק "מרחב פרטי", לעיל ה"ש 4, בעמ' 339–341. ישנן גם כתובות IP סטטיות, אם כי הן פחות רווחות, כן בהמשך תידון האפשרות של חשיפת שמו של אדם על ידי שיוך כתובת ה-IP.

¹⁵ להרחבה על נפקותו של Like או Share בדיני לשון הרע ראו: רע"א 1239/19 **שאול נ' ניידלי** (נבו 8.1.2020).

¹⁶ ברק שלמה כהן "אמר שמואל: הלכתא": לבחינת דרך פסיקת ההלכה של שמואל בתלמודים" JSIJ 12, 19 (2013).

¹⁷ ס' 4 לחוק-יסוד: הכנסת; אומנם זהות המצביע אינה אנונימית, אך תוכן ההצבעה אנונימי במלואו.

¹⁸ ס' 34 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981.

ובגירים.¹⁹ עוד יצוין כי אמצעי אנונימיזציה מתקדמים מאפשרים לפתח אזורי גלישה מחתרתיים ברשת (Darknets). הגלישה בדארקנט נעשית על ידי דפדפנים מיוחדים שבאמצעותם מתאפשרת גלישה אנונימית לפורומים ואתרים שבהם רוחשות פעילויות פליליות רבות כדוגמת סחר בסמים, סחר באיברי אדם, סחר בנשק ופעילות טרור ענפה.²⁰

כשם שפרקטיקות של אנונימיות מתאפיינות בדואליות, בקרב רבים אנונימיות אינה נתפסת כטוב מוחלט.²¹ בהיבט החיובי, האנונימיות המקוונת תורמת לקיומו של "שוק רעיונות", וזאת באמצעות יצירתה של הזדמנות שווה לכל אדם להביע את דעותיו, בלי שנלווה לכך תיוג קודם על אודותיו. כן לאנונימיות מיוחסת תרומה נוספת בכל הקשור לחופש הביטוי, מאחר שהיא מאפשרת הבעת דעות, תחושות ותפיסות עולם, שאלמלא האנונימיות ביטויים אלה לא היו צפים לזירת השיח החברתי. עוד ייאמר כי אנונימיות תורמת לקידום ערך השוויון, שכן ביטויים אנונימיים מאפשרים הסרת הטיית ומגבירים את מיקוד הדעת במהות התוכן חלף התמקדות במהות הדובר. בדרך זו, החברה שופטת ביטויים במנותק מן הייחוס החברתי של המתבטא ובמנותק מהבדלי גזע, דת ומין. יתר על כן, לזכותה של האנונימיות נזקף יתרון נוסף הנוגע להגנה על חירות האדם, מאחר שהיא מקשה על מעקב אחר פעולותיו.

הצד האחר של האנונימיות הוא פוטנציאל פגיעה משמעותי יותר מזה שנעשה בפגיעה מזוהה. כאשר אדם נפגע פגיעה מסוימת, רבים בסביבתו נעשים "חשודים" פוטנציאליים, ובבחינה כלל-חברתית הדבר גורם לערעור האמון והאחדות בין פרטים בחברה מאורגנת.²² האנונימיות מקשה על הנפגע למנוע ולאחות את פגיעתו, בין היתר בשל היעדר היכולת לדרוש מן הפוגע לחדול מן המעשים הפוגעניים. בהיבט המשפט, פגיעה אנונימית עשויה להיות פוגענית במיוחד, משהיא מקשה על הגשת תביעה אזרחית נגד הפוגע כמו גם על העמדתו לדין פלילי. כך למשל, 71% מהתיקים שעניינם הפצת תכנים מיניים ללא הסכמת המצולם נסגרו מהסיבה שזהות המפיץ אינה נודעת.²³

זאת ועוד, ראיות מדעיות מלמדות כי בני אנוש נוטים לפגוע במידה רבה יותר בדמויות אנונימיות, בעיקר בשל היעדר היכולת לפתח חמלה כלפי דמויות שאינן מזוהות.²⁴ בהקשר דומה נמצא כי פוגעים אנונימיים מפתחים הליכים של דה-אינדיבידואליזציה שבשלם הם מאמצים דפוסי התנהגות אכזריים שאילולא האפשרות לעשותם באנונימיות לא היה עולה בדעתם לאמצם.²⁵ תהליכים אלו מתפתחים ביתר שאת בקרב בני נוער המבצעים בריונות רשת באופן אנונימי, לכן לפגיעה בקורבנות מבריונות רשת אנונימית מיוחסות השפעות קשות יותר מאשר לקורבנות שנפגעו

¹⁹ יסכה מוניקנדס-גבעון אלימות מקוונת כלפי קטינים 6 (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2021).

²⁰ עוד על Darknets ראו: רועי גולדשמידט שימוש ברשתות תקשורת אנונימיות על גבי האינטרנט למטרות פשיעה (הכנסת, מרכז מחקר ומידע 2012).

²¹ ירון אונגר "הגבלות על הפעלתם של יישומים להעברת מסרים אנונימיים רקע משפטי וסקירה משווה" הכנסת תחום חקיקה ומחקר משפטי 3 (28.6.2016) 28.6.2016 - 57a0c9cf-94dd-e811-80e1-00155d0a98a9_11_12468.pdf https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/57a0c9cf-94dd-e811-80e1-00155d0a98a9_11_12468.pdf.

²² שם, בעמ' 2-3. ראו דיון על היתרונות והחסרונות של האנונימיות.

²³ נורית יכימוביץ-כהן טיפול הרשויות בעבירות של פרסום תצלומים הקלטות או סרטים בעלי אופי מיני ללא הסכמת המצולם ("חוק הסרטונים") (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2018).

²⁴ Phillip G. Zimbardo, *The Human Choice: Individuation, Reason and Order Versus Deindividuation, Impulse and Chaos*, in 17 NEBRASKA SYMPOSIUM ON MOTIVATION (William J. Arnold & David Levine eds., 1969).

²⁵ Steven Prentice-Dunn & Ronald W. Rogers, *Effects of Deindividuation Situational Cues and Aggressive Models on Subjective Deindividuation and Aggression* 39, J. PERS. SOC. PSYCHOL. 104 (1980) ובהקשר של התנהגות אנונימיות באינטרנט ראו: Adam Joinsen, *Cause and Implications of Disinhibited Behavior on the Internet*, in PSYCHOLOGY AND THE INTERNET: INTRAPERSONAL, INTERPERSONAL AND TRANSPERSONAL IMPLICATIONS 43 (Jayne Gackenbach ed., 1998).

מבריונות מסורתית.²⁶ זהו אפוא בתמצית אופייה הדואלי של האנונימיות. אפשר לייחס לה השלכות חיוביות, ואפשר לזקוף לחובתה השלכות שליליות.

א.3. אנונימיות מן ההיבט התיאורי

כפי שעוד יפורט להלן, יש הנותנים ל"זכות" לאנונימיות מעמד נורמטיבי מסוים כזכות־בת של הזכות לחופש הביטוי, ויש הרואים בה זכות־בת של הזכות לפרטיות.²⁷ יחד עם זאת, אני סבור כי תפיסות הממהרות להעניק לאנונימיות פרשנות נורמטיבית מבלי להבין את משמעותה התיאורית מחמיצות את האנונימיות ככלי קונטינגנטי הנדרש לבחינה תלוית מקרה והקשר משפטי.²⁸ בהקשר זה, ניתוח פעולות באופן תיאורי נושא ערך לחשיבה על האנונימיות, מאחר שזה מאפשר לבחון הכיצד אנונימיות מתממשת בעולם המעשה, וזאת בלי לערב בבחינה זו שיקולים נורמטיביים.²⁹

לצורך הניתוח התיאורי, אניח שענייננו בפעולה המורכבת משני מרכיבים – נושא שהוא שם האדם (או כל אמצעי זיהוי אחר) – ונושא שהוא פעולה מסוימת המיוחסת לנושא הפעולה.³⁰ כך למשל, העובדה כי מנחם בגין נשא את "נאום הצ'חצ'חים" – מורכבת מנושא ("מנחם בגין"), ונושא ("נשא את נאום הצ'חצ'חים").³¹ אם כך, צירוף הנושא והנושא יהוו אמירה אמיתית על אודות אותו אדם. נניח עתה שזהותו של הדובר בנאום אינה ידועה. במצב דברים זה, אין בידינו יכולת לקשור בין זהות הנושא לבין נושא הפעולה. זהו אפוא מצב של אנונימיות במובנה התיאורי.

נסתייע עתה בדוגמה נוספת שבה הנושא והנושא גלויים – תומאס אדיסון (הנושא) המציא את הנורה (הנושא). יוצא אפוא, כי במצב שבו הנושא והנושא עומדים גלויים וניתנים לקישור, זהו מצב של היעדר אנונימיות. אך יותר מההבנה כי אדיסון הוא שהמציא את הנורה, דוגמה זו מבארת כיצד תחומי משפט רבים מתבססים על פועל מנוגד לאנונימיות והוא ייחוס פעולות לפרטים. כך בדוגמה של אדיסון, ייחוס בין נושא לנשא הפעולה מקנה לאדיסון את הבעלות על האמצאה ואיתה גם זכויות קניין רוחני. בהקשר זה אפשר לחשוב על דוגמאות רבות ודומות מתחומי משפט אחרים, כגון ייחוס פעולת גמירת דעת לשני פרטים מזוהים הוא תנאי לקיומו של חוזה,³² כמו גם ייחוס של פעולת החזקה שעשויה להקנות לאדם בעלות על מיטלטלין מסוימים.³³ לצד זאת, ייחוס של פעולה לאדם או כל אישיות משפטית אחרת עשוי להקים גם חובות מכוח המשפט. כך למשל אדם שתיוחס לו פעולת משא ומתן לקראת כריתתו של חוזה, תקום לו החובה לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב.³⁴

²⁶ ענת ליאור "הגבול שבין חופש הביטוי לבין בריונות ברשת – האם יש לנו זכות חוקתית להיות בריונים?" **משפט ועסקים** כג 283, 290 (2020).

²⁷ בירנהק מרחב פרטי, לעיל ה"ש 4, בעמ' 318; רע"א 4447/07 **רמי מור נ' ברק אי.טי.סי** [1995] **החברה לשירותי בזק בינלאומיים בע"מ**, בפס' 11–16 לפסק הדין של השופט ריבלין פ"ד סג(3) 664 (2010).

²⁸ קונטינגנציה (contingent) היא מושג בפילוסופיה ובלוגיקה המתאר מצב שבו נכונותו של הדבר תלויה בעובדה. להרחבה ראו: אליעזר ויינרב **רציונליזם ואמפיריציזם: מגמות פילוסופיות במאה ה-17 וה-18** 152–153 (1991).

²⁹ הכוונה בשיקולים נורמטיביים היא לשיקולי הראוי "Ought". זאת על בסיס ההבחנה הידועה (The Is-Ought Problem) שטבע דייוויד יום **מסכת על טבע האדם** (הוצאת שלם 2013).

³⁰ ניתוח זה נסמך במידה רבה על סקופק, עם זאת בשונה הניתוח כאן והניתוח שיוצג להלן אינו תחום למידע אישי כפי הדיון שסקופק עורך במאמרו: Jeffrey M. Skopek, *Reasonable Expectations of Anonymity*, 101 VA. L. REV. 691 (2015). ניתוח הפעולה באופן זה מניח מטבע הדברים כי ישנם שני מרכיבים שידועים לציבור.

³¹ ראו את לשון הנאום "נאום בכיכר מלכי ישראל (מוכר כנאום הצ'חצ'חים)" **מרכז מורשת מנחם בגין** (2.6.2021) <https://katze.net/470a6f>.

³² מובן שעל כך יש להוסיף את כל הדינים החלים על כריתתו של חוזה. עם זאת, אין חולק שנדרש תחילה לקשור בין פעולות לאדם מסוים על מנת לייחס לו את התנאים לכריתתו של הסכם.

³³ להבחנה בין כללי ייחוס לבין כללי אנונימיות ראו: Jeffrey M. Skopek, *Anonymity, the Production of Goods, and Institutional Design*, 82 FORDHAM L. REV. 1751 (2014).

³⁴ ס' 12 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973; ניתן לחשוב על עוד מקומות רבים שבהם ייחוס של פעולה מסוימת מקים חובות משפטיות. כך למשל, עוסק שתיוחס לו פעולה של מכירת טובין, קמה לו חובת הצגת מחיר הטובין לפי יחידת מידה בהתאם לתקנות הגנת צרכן (מחיר ליחידת מידה), התשס"ח-2008.

התובנה הזו מעמידה כללי אנונימיות במתח אל מול כללי ייחוס זכויות וחובות – מקום שבו פעולה נעשית תחת מעטה אנונימיות אין בידינו יכולת לייחס זכויות וחובות לפרטים בחברה.

זה המקום לציין כי עד כה השתמשתי בשמות כדי לתאר את נושא הפעולה, אך אין הדבר אומר בהכרח ש"עילום שם" או "שם בדוי" הוא שמאפשר יצירת זהות אנונימית. אכן, אנונימיות מתפרשת לעיתים על דרך של עילום שם,³⁵ ואומנם בעיניי פרשנות זו מהווה קריאה צרה שאינה לוכדת את משמעותה המלאה של האנונימיות. זאת מן הטעם הפשוט שלהיות "עלום שם" הוא אינו תנאי לקיומה של אנונימיות. דמיינו מצב שבו איני יודע את שמו של השכן שלי, אך אני מכיר את קולו, אם קולו יישמע באוזניי, תוצאת הדברים תהיה שאדע לקשר בין פעולת הדיבור לזהותו של השכן. באותו האופן גם קיומו של שם גלוי אינו מבטיח אנונימיות: נניח שעל כריכת ספר מסוים נכתב כי שמו של המחבר הוא "משה לוי", בהיעדר מידע נוסף, אין הכרח שאדע לזהות את המחבר, בייחוד אם ישנם אלפי אנשים הנקראים בשם "משה לוי".

מכל האמור עולה כי הגדרת האנונימיות כעילום שם מהווה הכללה גסה. כפי שכבר נזכר לעיל, הסתרת שם יכולה לסייע ליצירת זהות אנונימית, אך לא מהווה בהכרח תנאי מחייב ליצירתה. כן חשיפת שם אינה בהכרח נחוצה לשמירה על זהות אנונימית. מכך ניתן להסיק את המסקנה כי אפשר להגדיר אנונימיות בתור ניתוק בין זהות עושה הפעולה לבין הפעולה עצמה. דומה כי הגדרה זו מאפשרת לתהות על קנקנה של האנונימיות – לעיתים ניתוק הזהות מן הפעולה הוא חיובי, ולעיתים לאו – יחד עם זאת דומה כי הכול יסכימו שאין להעדיף באופן אפריורי משטר של אנונימיות מוחלטת על פני משטר של זיהוי מוחלט, ולהפך.

ב. פעולות אנונימיות במישור המשפטי

ב.1 מאפייני המרחב המקוון פוגשים את הלכת רמי מור

כבר יובהר כי המישור שיידון מכאן ואילך נוגע לחשיפת זהותם של המעוולים באופן אנונימי באינטרנט. בפרט אייחד את הדיון לעוולות ביטוי אנונימיות באינטרנט, וזאת בשל המצב המשפטי המצוי אשר במידה רבה מונע את חשיפת זהותם של מעוולים אנונימיים באינטרנט.

מאפייני האינטרנט הייחודיים מעצימים את השפעותיהם השליליות של ביטויים פוגעניים. זאת בשל כמה טעמים: ראשית, המרחב המקוון מאופיין כמרחב אנונימי, וכן הקלות שבה ניתן להשמיע ביטוי פוגעני מועצמת עקב יכולתו של הדובר למצוא קהל בקלות ובאופן תמידי (permanence). נוסף על כך, התמידיות המאפיינת את האינטרנט מעצימה את עוצמת הביטוי הפוגעני לנוכח יכולת האחסון הרבה והקושי במחיקת הביטוי מן המרחב המקוון. מאפייני נוסף הוא הגבול שבין המותר לאסור שהוא עמום יותר מזה שבעולם המעשה (normative ambiguity), וכן המרחב המקוון מאופיין בכך שקשה יותר למצוא בו מקום מפלט מאשר בעולם הפיזי (virtual captivity).³⁶

המאפיינים הללו הופכים את המרחב המקוון לאידיאלי לשם מימוש זכויותינו, בהיותו מקום שבו לכל אחד עומדת במה וירטואלית להשמיע את קולו ודעותיו. יחד עם זאת, מאפייני רשת האינטרנט

³⁵ Christopher Slobogin, *Public Privacy: Camera Surveillance of Public Places and the Right to Anonymity* 72 Miss. L.J. 213, 238 (2002). ראו שם: "The right to public anonymity provides assurance that, when in public, one will remain nameless".

³⁶ ענת ליאור "הגבול שבין חופש הביטוי לבין בריונות ברשת – האם יש לנו זכות חוקתית להיות בריונים?" משפט ועסקים כג 283, 292 (2020).

מזמנים עימם סכנות עבור קורבנות שניזוקו מביטויים אנונימיים. למעשה, הקורבנות נותרים חסרי אונים בשל היעדר היכולת לזהות את תוקפיהם, ופגיעתם מועצמת בשל היעדר היכולת למנוע את המתקפה ולהסירה מעיני הציבור (תמידיות).³⁷

את מאפייניה הייחודיים של רשת האינטרנט בכל הנוגע לביטויים אנונימיים פוגעניים פוגשת ההלכה החולשת על הקשר זה – הלכת **רמי מור**.³⁸ שם, הרכב השופטים נחלק בנוגע למעמדה של האנונימיות כמו גם בנוגע לשאלת חשיפת זהותם של מעוולים אנונימיים.

נסיבות המקרה היו שבשנת 2006 פורסמו כמה תגובות בפורום אינטרנט העוסק בנושאי רפואה, אשר כינו את רמי מור "שרלטן" ו"גנב" ושלל כינויי בלע נוספים. מור פנה לספקית הגישה "בזק בינלאומי" לאחר שקיבל מספקית האינטרנט כתובת IP שממנה פורסמו התגובות. הספקית סירבה למסור את המידע ולכן מור פנה לבית משפט השלום בבקשה לחייבה לחשוף את שמות מפרסמי התגובות. אולם, בקשתו נדחתה.³⁹ על החלטה זו מור הגיש בקשת רשות ערעור לבית המשפט המחוזי. שם קבע השופט יצחק עמית (כיום שופט בית המשפט העליון) כי ניתן לחייב את ספקית הגישה לחשוף את זהות המשתמש על בסיס כתובת ה-IP. לצד זאת, הוא סבר כי פסיקה עקרונית מעין זו צריך שתחול רק מכאן ולהבא, ולא על התביעה של מור.⁴⁰

מור לא אמר נואש והגיש על פסק הדין של בית המשפט המחוזי בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון. הרשות ניתנה והערעור נדון לפני מותב תלתא. השופט ריבלין בחוות דעתו המקיפה העלה על נס את מעמדה של האנונימיות ומצא בה נופך חוקתי כחלק מהזכות לחופש הביטוי והזכות לפרטיות.⁴¹ בכל הנוגע לחשיפת זהותם של מפרסמי התגובות, קבע השופט ריבלין כי אין לחייב את ספקית הגישה לחשוף את זהותו של הגולש האנונימי, זאת מפני שהגשת תביעה עצמאית נגד ספקית הגישה אינה אפשרית בהיעדר עילת תביעה נגדה, משהיא עצמה לא ביצעה כלפי מור מעשה עוולה. במילים אחרות, השופט ריבלין קבע כי לבית המשפט אין סמכות לחייב את ספקית הגישה בחשיפת המידע הואיל ועילת התביעה העומדת לנפגע אינה מופנית כלפי ספקית האינטרנט, אלא כלפי המשתמש האנונימי. ועל כן התובע אינו זכאי לסעד של חשיפת זהותו של המשתמש מספקית האינטרנט בשל היעדרה של יריבות ישירה. לשיטת שופטי הרוב, אין בחקיקה מסגרת דיונית מפורשת לחשיפת זהותו של המעוול, ואין זה מקומו של בית המשפט להיכנס בנעלי המחוקק וליצור כזו יש מאין.⁴²

לעומת זאת, בדעת מיעוט השופט רובינשטיין סבר כי אין לאנונימיות קיום מעבר לגבולות חופש הביטוי, ואין בה כדי לשנות מהאיזונים הקיימים בדין.⁴³ השופט רובינשטיין סבר כי אפילו שאין למור בדין החרות עילת תביעה כלפי ספקית הגישה, עומדת לו עילת תביעה עצמאית נוסח "משפט מקובל תוצרת ישראל".⁴⁴ את המסקנה הזו ביסס השופט רובינשטיין, בין היתר, על בסיס העובדה שלאורך השנים שקדמו להלכת רמי מור הכירו הערכאות הדיוניות בעילת התביעה באופן שפיתח למור עילת תביעה שיפוטית. אשר על כן, סבר השופט רובינשטיין כי אם הצליח התובע לשכנע את

³⁷ שם.

³⁸ עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27.

³⁹ בשי"א (שלום חי) 1238/07 מור נ' **ברק** 013 **שירותי אינטרנט** (נבו) 12.2.2007.

⁴⁰ ברי"ע (מחוזי חי) 1632/07 מור נ' **ברק אי.טי.סי** (1995) **החברה לשירותי בזק בינלאומיים בע"מ** (נבו) 22.4.2007.

⁴¹ עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' 11–22 לפסק הדין של השופט ריבלין.

⁴² שם, בפס' 23–35 לפסק הדין של השופט ריבלין.

⁴³ שם, בפס' מ"ו לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

⁴⁴ שם, בפס' ט לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

בית המשפט כי בידו עילת תביעה טובה, ניתן לחייב את ספקית האינטרנט לחשוף את זהותו של המשתמש האנונימי שפגע בשמו הטוב של התובע.⁴⁵ מכל מקום, משדעת הרוב קבעה כי למור לא עומדת עילת תביעה, ערעורו נדחה.

יש להוסיף כי לצד הדיון בקיומה או היעדרה של עילת התביעה, מותב השופטים נתן את דעתו להצעת בית המשפט המחוזי לפיה הדרך הנכונה להגיש תביעה נגד מעוול אנונימי היא לפתוח בהליך נגד "פלוגי" (ולא נגד ספקית הגישה), ובמסגרת ההליך להגיש בקשה לחשיפת שמו. ככל שבית המשפט ייעתר לחשיפה, תמשיך להתנהל תביעת לשון הרע נגד המשמץ שאינו "פלוגי" עוד. תביעות מסוג סדר דין זה מוכרות ומיושמות בדין האמריקאי כתביעות "John Doe".⁴⁶ שלושת שופטי ההרכב חיוו דעתם כי הדין הישראלי אינו מכיר בהגשת תביעה נגד נתבע לא מזוהה, לכן מדובר בדרך דיונית חדשה שמהווה שינוי דרסטי בסדרי הדין המצויים אשר אין מקום לאמצה. מאותם טעמים דחו השופטים את האפשרות לאמץ את המתווה הפסיקתי שנקבע בדין האנגלי, שעל פיו אפשר לחייב אדם שנחשף למעשה עוולה שעשה אחר לגלות את זהות המעוול.

ב.2. התקופה שלאחר פסק הדין רמי מור

ללא מסגרת דיונית מתאימה לחשיפת מעוולים אנונימיים, פרטים כיום אינם מסוגלים לתבוע את זכותם לכבוד, פרטיות, שם טוב ועוד. המצב המשפטי השורר, אפוא, הוא בעייתי לכל הדעות. אף המוצאים באנונימיות רובד חוקתי מצדדים באיזונה על ידי יצירת הסדר לחשיפת מעוולים אנונימיים.⁴⁷ במרוצת השנים הוצעו הצעות חקיקה הנוגעות לכינונו של הסדר שנועד לחשוף מעוולים אנונימיים.⁴⁸ כמו כן משפטים שונים קראו לגיבוש מתווה משפטי לחשיפת מעוולים אנונימיים באינטרנט. כך למשל, הוצע להכיר בחובת זהירות על בסיס הפרה חוקתית של זכות הגישה לערכאות, אשר בגדרה תוטל חובה על הספקיות לסייע לנפגע לזהות את המעוול האנונימי.⁴⁹ השופט הנדל (בדעת מיעוט) בעניין **פריימרליג** הציע להכיר בחובת הספקיות לחשוף את זהותם של המעוולים במסגרת עוולת הרשלנות, בעיקר משום שהתשתית של ספק האינטרנט מאפשרת את סיכוני העוולה.⁵⁰ נוסף על כך, באותו עניין הציע השופט מלצר להכיר בעילת חשיפה מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט.⁵¹ וכן יש מי שקראו לאמץ במישרין סטנדרט משפטי מסוים שיסייע בשאלת החשיפה, ובהתקיימו תגבש עילת חשיפה.⁵²

בפסקי דין מאוחרים יותר שב לא אחת בית המשפט העליון על הלכת רמי מור, בין אם כאזכור של הסכמה ובין אם כיישום ההלכה גופא.⁵³ בחלוף כשבע שנים מאז שניתנה הלכת רמי מור אותגרה

⁴⁵ שם, בפס' ע"ד לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

⁴⁶ עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' י"ח לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

⁴⁷ ראו מיכאל בירנהק "חשיפת גולשים אנונימיים ברשת" **חוקים** ב 51 (2010).

⁴⁸ ס' 13 להצעת חוק מסחר אלקטרוני, התשס"ח-2008, ה"ח 356; הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון) – חשיפת פרטי מעוול, התש"ע-2010, פ/2467/18; הצעת חוק חשיפת זהותו של מפרסם תוכן ברשת תקשורת אלקטרונית, התשע"ב-2012, ה"ח 719; וכן לא מכבר הוגשה הצעת חוק פרטית: הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון) – חשיפת פרטי מידע של מנוי ברשת האלקטרונית, התשפ"ב-2021, פ/2652/24.

⁴⁹ אמל גיבארין "הזכות לאנונימיות, זכות הגישה לערכאות, סמכות טבועה ומה שביניהן" **מחקרי משפט** כט 309, 334 (2013).

⁵⁰ ע"א 9183/09 **The Football Association Premier League Limited** נ' **פלוגי**, פס' 3 לפסק הדין של השופט

הנדל סה(3) 521 (2012) (להלן: עניין **פריימרליג**).

⁵¹ שם, בפס' 8 לפסק הדין של השופט מלצר.

⁵² חאלד גנאים, מרדכי קרמניצר ובוועד שנור **דיני לשון הרע – הדין המצוי והדין הרצוי** 269–273 (מהדורה שנייה,

2019).

⁵³ ע"א 256/08 **סבו** נ' **ידיעות אינטרנט** (נבו 13.6.2010); ע"א 1622/09 **גוגל ישראל בע"מ** נ' **ברוקרטוב** (נבו 1.7.2010); רע"א 8696/20 **פלוגי** נ' **רשת מדיה בע"מ** (נבו 9.3.2021).

הלכה זו בעניין **פלונית**.⁵⁴ שם, דובר על עותרת שמזה כמה שנים מופץ סרטון אינטימי שלה אשר צולם על ידי בן זוגה הקודם ללא הסכמתה לכך. חרף המאמצים והניסיונות, לא עלה בידי העותרת לאתר את זהות מפצי הסרטון. על כן היא עתרה לבית הדין הגבוה לצדק על מנת שיורה לכנסת לחוקק חוק להסדרת חשיפתם של מעוולים אנונימיים ויורה על בטלותה של הלכת רמי מור. על אף הבנת מצוקתה של העותרת, בית המשפט העליון אשרר את הלכת רמי מור והעתירה נדחתה על כל חלקיה.⁵⁵

אם כך, נכון למועד כתיבת שורות אלה הלכת רמי מור בעינה עומדת, והסדרה חקיקתית לחשיפת מעוולים אנונימיים אין בנמצא. על פניו, היעדרה של הסדרה חקיקתית בצירוף הלכת רמי מור מכתיבים מצב שבו אין בדין הקיים כל אפשרות לחשוף את זהותם של מעוולים אנונימיים. האומנם כך הלכה למעשה?

נבירה בפסקי הדין של הערכאות הדיוניות מלמדת על מגמה מרתקת. בצד החלטות אשר על בסיס הלכת רמי מור דוחות בקשות למתן צו לחשיפת מידע של גולשים אנונימיים,⁵⁶ ישנן החלטות אשר נעותרות בהנמקות שונות לחשיפת מידע על אודות גולשים אנונימיים על ידי פלטפורמות התוכן (טיקטוק, פייסבוק ועוד).⁵⁷ אותה תופעה אף כונתה על ידי אחד מהמותבים כפרקטיקה "עוקפת" הלכת רמי מור:

"אכן, הצדדים ובתי המשפט מצאו בהליכים שונים דרכים שונות ויצירתיות "לעקוף" את הלכת מור (בין אם בתביעה ישירה של הגורם "הנחשד"; בין אם בתביעת לשון הרע נגד הפלטפורמה; בין אם בשימוש בחוק זכויות יוצרים; ובין אם בפרקטיקות אחרות)."⁵⁸

דרך אחת שניתן לזהות בנוף פסיקת הערכאות הדיוניות היא תביעת הגורם "**הנחשד**" בביצוע העוולה יחד עם צירוף פלטפורמת התוכן כנתבעת. במסגרת תביעה זו מוגשת בקשת גילוי מסמכים שבה מבוקש להורות לפלטפורמת התוכן לחשוף את פרטי המשתמש שלגביו נטען שביצע עוולה. כך למשל בעניין **פייסבוק**, דן בית משפט השלום בבקשת התובעים להורות לפייסבוק למסור לידהים פרטי משתמש בסיסי של פרופיל פייסבוק שפרסם לשון הרע. בית המשפט הבדיל את הלכת **רמי מור** מעניין זה בקובעו כי צו גילוי המסמכים המבוקש מופנה לפייסבוק אשר היא בעל דין בהליך, וכן הצו נועד לאישור פרטיו של משתמש אנונימי שגם הוא נתבע "חשוד" בהליך. זאת בניגוד לנסיבות שאירעו בהלכת רמי מור שבה התבקש צו לחשוף את פרטיו של משתמש אנונימי שאינו צד להליך כלל. על כן, בית המשפט הורה על חשיפת פרטי המשתמש הבסיסי, אך שב והדגיש כי הצו מוגבל במידותיו:

"מודגש: צו זה לא נועד על מנת לחשוף פרטיו של משתמש בפייסבוק, שהוא זר להליך כאן, וככל שיש בגילוי המידע האמור על מנת להביא לחשיפת פרטיו, אין לגלותו למבקשים. כך לטעמי מושג האיזון בין הכללים שנקבעו

⁵⁴ בג"ץ 589/17 **פלונית נ' הכנסת** (נבו 26.1.2017) (להלן: עניין **פלונית**).
⁵⁵ שם.

⁵⁶ ראו החלטות הדוחות תביעות למתן צו לחשיפת מידע על אודות גולשים אנונימיים: ה"ט (שלום קריות) 50426-0523 **נ' פלוני אלמוני** (נבו 21.5.2023); ת"א (מחוזי מרכז) 15758-06-22 **דואק נ' חברת פרטנר תקשורת בע"מ** (נבו 23.3.2023); ה"פ (מחוזי ת"א) 2305-11-20 **רודינה נ' וואלה! תקשורת בע"מ** (נבו 22.2.2021); ת"א (שלום פ"ת) 40129-09-21 **כהן נ' google inc** (נבו 26.4.2023); ת"ק (תביעות קטנות רח' 14647-07-19 **ברק נ' גוגל ישראל בע"מ** (נבו 6.10.2019); ת"א (שלום נת" 38127-03-18 **רול נ' פז** (נבו 16.6.2019); ת"א (שלום רח' 31435-01-17 **נבון נ' וואלה! תקשורת בע"מ** (נבו 4.5.2017); ת"א (שלום עפ" 18220-09-20 **פרץ נ' פלוני, פס' 21-14** (נבו 4.7.2022).

⁵⁷ יובהר כי אין הבדל מהותי בין תחולת הלכת רמי מור על ספקיות האינטרנט לבין תחולת ההלכה על מפעילי האתרים (ובניהם פלטפורמות התוכן), הלכת רמי מור חלה גם על האחרונים. בהקשר זה ראו: ע"א 1622/09 **גוגל ישראל בע"מ נ' ברוקרטוב** (נבו 1.7.2010).

⁵⁸ ת"א 9656-01-23 **זלצמן ואח' נ' Meta Platforms Inc ואח'**, פס' 2 (נבו 16.5.2024).

בהלכת רמי מור לבין הצורך בגילוי האמת בתיק זה, וביתר פירוט בצורך
לביורור סוגיה מרכזית שבמחלוקת, והיא האם הנתבע בתיק עשה שימוש
בפרופיל הפייסבוק המכונה '...' לשם פרסום לשון הרע, לכאורה".⁵⁹

יובהר כי הפרקטיקה של מתן צווים כלפי נתבעים "חשודים" אינה ייחודית לעניין **פייסבוק**, וניתן
להבחין במוותבים נוספים הפועלים באופן דומה.⁶⁰

דרך שנייה ומובחנת לחשיפת פרטי משתמש אנונימי היא מתן צווים לחשיפת מידע על אודות
משתמש אנונימי על בסיס הסכמת פלטפורמת התוכן. כך למשל בעניין **פלונים**,⁶¹ הוגשה תביעה
לבית המשפט המחוזי בתל אביב למתן "צו למסירת פרטי משתמש בסיסיים". זאת כדי לפתוח
בהליך משפטי נגד מעוול אנונימי אשר הפיץ צווי איסור פרסום והוציא את דיבתם של התובעים.
בית המשפט הורה לפייסבוק לשלוח הודעת דואר אלקטרוני קצרה למשתמש האנונימי, ולהודיע בה
על אפשרותו להתנגד לחשיפת זהותו, ואם לא תוגש התנגדות כאמור, ינתן הצו המבוקש. לאחר
שלא הוגשה התנגדות מצד המשתמש האנונימי, ובהתבסס על הסכמת פייסבוק, בית המשפט הורה
לה למסור לידי התובעים את פרטי המשתמש הבסיסיים של המשתמש האנונימי:

"בהמשך לעמדת המשיבה לפיה מצויים ברשות פרטי המשתמש הבסיסיים
של הפייסבוק המצוינים במבוא לתביעה, ולפיה היא מותירה את ההכרעה
לשיקול דעת בית המשפט... ניתן בזאת הצו המבוקש, המוגבל לפרטי
המשתמש הבסיסיים, אלו המצויים בידעת המשיבה".⁶²

באופן זה גם בעניין **אלצאנע** הורה בית המשפט המחוזי על מתן צו לפלטפורמת התוכן TikTok
לחשוף פרטי משתמש אנונימי. שם דובר על תובעת בת המגזר הבדואי אשר עתרה למתן צו לחשיפת
שני חשבונות טיקטוק אשר פרסמו תכנים שהציגו אותה בתור עובדת מין ומכשפה העוסקת
במאגיות שחורות. גם כאן ניתנה הסכמת פלטפורמת התוכן למסירת המידע, אם כי בית המשפט
היה ער לקושי בהיעתרות לסעד המבוקש נוכח הלכת **רמי מור**:

"הנתבעת לא הגישה כתב הגנה אלא הודעה ממנה עלה כי אינה מתנגדת
לסעד המבוקש והותירה את ההחלטה בשאלת זכאותה של התובעת לקבלת
המידע המבוקש בידי בית המשפט... אך הדברים לא כה פשוטים. בפסק
הדין בעניין רמי מור שניתן ביום 25.3.2010 נקבע כי לא קיימת מסגרת
דיונית מתאימה למתן צו המורה לחשוף זהותו של גולש אנונימי באינטרנט
ולא ניתן לייצר כזאת באמצעות 'חקיקה שיפוטית'... כך שעל פי פסק הדין
לא ניתן לכאורה להיעתר לסעד המבוקש בהיותה של הלכה זו מחייבת.
במסגרת פסק הדין נערכה קריאה למחוקק ליצור מסגרת כזו. התובעת
הפנתה לפסיקה שביקרה את המצב הקיים והצורך לשנותו. היא אף הפנתה
להחלטות שניתנו על ידי בתי משפט בערכאות הדיוניות בהן ניתנו צווים
כמבוקש".⁶³

עם זאת, ומייד לאחר מכן, קבע בית המשפט כי הוא הולך לאורה של ההחלטה בעניין **פלונים** ומורה
לטיקטוק לשלוח הודעת דואר אלקטרוני למשתמש האנונימי המודיעה על דבר הגשת התביעה
ואפשרותו להתנגד לחשיפת פרטיו.⁶⁴ בהמשך לכך, ומשלא הוגשה התנגדות מצד המשתמש

⁵⁹ ת"א (שלום כפ"ס) 20419-03-21 **פלונים נ' Meta Platforms Inc. Facebook Ireland Limited פייסבוק ישראל בע"מ** (נבו 5.1.2022) (להלן: עניין **פייסבוק**).

⁶⁰ ראו החלטת בית המשפט המחוזי המאשרת החלטה של בית משפט השלום שמורה על חשיפת פרטי משתמש של
הנתבעת ה"חשודה": רע"א (מחוזי ת"א) 43901-10-19 **facebook Ireland limited נ' גרנית** (נבו 18.2.2020); ראו גם
תא"מ (שלום פ"ת) 14089-08-09 **פאי נ' פנחס** (נבו 26.5.2011).

⁶¹ ת"א (מחוזי ת"א) 11181-03-21 **פלונים נ' Facebook Inc** (נבו 18.4.2021) (להלן: החלטה 1 בעניין **פלונים**). ראו
החלטה נוספת: ת"א (מחוזי ת"א) 11181-03-21 **פלונים נ' Facebook Inc** (4.4.2021).

⁶² ת"א (מחוזי ת"א) 11181-03-21 **פלונים נ' Facebook Inc** (19.5.2021).

⁶³ ת"א (מחוזי ת"א) 16009-03-23 **אלצאנע נ' Tik Tok Pte. Ltd** (נבו 18.5.2023).
⁶⁴ שם.

האנונימי, בית המשפט הורה לטיקטוק למסור לתובעת את המידע המבוקש.⁶⁵ עיון בהחלטות הערכאות הדיוניות מלמד על החלטות נוספות שהלכו בדרך דומה לזו שיושמה בעניין **פלוניס** ובעניין **אלצאנע** הנזכרים לעיל.⁶⁶

כשלעצמי, איני סבור כי שתי הדרכים המתוארות בהחלטות הנזכרות לעיל מהוות "סטייה" ממשית מהלכת **רמי מור**. בהלכת **רמי מור**, דעת הרוב עמדה על הקושי העיקרי במתן צו לחשיפת פרטי המשתמש האנונימי כי המשתמש האנונימי כלל אינו צד להליך, וכי לא נטענה עילת תביעה ישירה כלפי ספקית האינטרנט. לעומת זאת, בעניין **פייסבוק** ודומיו, על פניו עמדה כלפי פלטפורמת התוכן עילת תביעה ישירה, והגורם שלגביו מבוקש המידע ("החשוד") עשוי להיות בעל דין בהליך. כמו כן, מתן צווי חשיפת מידע על אודות משתמש אנונימי על בסיס הסכמת פלטפורמת התוכן גם היא שונה מנסיבותיה של הלכת **רמי מור**, שבה ספקית האינטרנט התנגדה למתן הצו, לכן קבע בית המשפט כי אין כל דרך לחייב את הספקית לספק את המידע המבוקש. אין זה המצב בהחלטות בעניין **פלוניס** ובעניין **אלצאנע** הנזכרות לעיל, אשר בהן פלטפורמות התוכן נתנו בעצמן הסכמה למסירת המידע.

אכן, הערכאות הדיוניות מצאו מעין מסלולים "עוקפי" הלכת **רמי מור**. לצד זאת, לא בכל המקרים יש ביכולתם של נפגעים מעוולה אנונימית להצביע על נתבע חשוד, וכן ישנם מצבים שבהם לא עולה בידי התובעים לקבל את הסכמת הפלטפורמה למסירת המידע על אודות המשתמש האנונימי.⁶⁷ לפיכך, במקרים רבים נותרים הנפגעים מעוולות שנעשו באופן אנונימי באינטרנט בלי כל יכולת לאתר את הפוגע ולמצות עימו את הדין. מצב זה, לדעתי, מחייב חשיבה מחודשת על מידת ההגנה שאנו מעניקים לפעולות אנונימיות במישור המשפטי, וכפועל יוצא מכך – על חשיפתם של מעוולים אנונימיים.

ב.3. אנונימיות מן ההיבט הנורמטיבי

לאחר שהנחתי בפרק א.3 לעיל כי אנונימיות היא הניתוק בין זהות עושה הפעולה לפעולה עצמה, המשך הדיון מחייב שאלה מורכבת יותר והיא במה שונה פעולה אנונימית מפעולה שאינה אנונימית במישור הנורמטיבי. כבר ייאמר, כי בעיניי התשובה לשאלה זו היא כי חשיבותה של האנונימיות נעוצה אך ורק בהשפעותיה על מימוש הדינים הקיימים – בהתאם לכך יש להעריך את מידת תרומתה בדיעבד (Ex-post), מבלי להעניק לה מראש תוקף משפטי מסוים (Ex-ante).⁶⁸ זאת מפני שהיכולת לזהות את עושה הפעולה היא הבסיס לקישור בין התנהגויות לבני אדם. מדובר בקישור יסודי, הנמצא בליבה של ההווה האנושית, בהיותו מהווה דרך בסיסית שבה החברה והמשפט מחזיקים אחרים בתור אחראים למעשיהם בין אם אלו מעשים חיוביים ובין אם אלו מעשים שליליים.

⁶⁵ ת"א (מחוזי ת"א) 16009-03-23 **אלצאנע נ' TikTok Pte. Ltd** (נבו 26.7.2023).

⁶⁶ ראו למשל ת"א (מחוזי ת"א) 21825-10-21 **ביטון נ' Facebook Inc** (נבו 12.11.2021); ראו החלטה מאוחרת יותר בתיק: ת"א (מחוזי ת"א) 21825-10-21 **ביטון נ' Facebook Inc** (נבו 15.12.2021); ראו גם ת"א (מחוזי ת"א) 24688-02-22 **ענב יוזם ניהול ואח' נ' Meta Platforms Inc** (נבו 15.3.2022); ראו גם חשיפת זהותו של שולח מסרונים בהסכמת ספקית התקשורת: ת"א (שלום פ"ת) 48690-01-23 **כהן נ' טלור 019 שרותי תיקשורת בינלאומיים בע"מ** (נבו 21.5.2023).

⁶⁷ ראו למשל ת"א (מחוזי מרכז) 15758-06-22 **דואק נ' חברת פרטנר תקשורת בע"מ** (נבו 23.3.2023); ה"פ (מחוזי ת"א) 2305-11-20 **רודינה נ' וואלה! תקשורת בע"מ** (נבו 22.2.2021); ת"א (שלום נת" 38127-03-18 **רול נ' פז** (נבו 16.6.2019); ת"א (שלום רח" 31435-01-17 **נבון נ' וואלה! תקשורת בע"מ** (נבו 4.5.2017); ת"א (שלום עפ" 18220-09-20 **פרץ נ' פלוני**, פס' 21-14 (נבו 4.7.2022).

⁶⁸ Lyrisa Lidsky & Thomas Cotter, *Authorship, Audiences, and Anonymous Speech*, 82 NOTRE DAME L. REV. 1537 (2007).

היכולת לפעול במעטה של אנונימיות מאפשרת להתנתק מן הפעולה ובכך היא שוללת מן הפרט את התמריץ להתנהל בצורה חיובית בחברה. זאת, מן הטעם שתמריץ זה שולל יצירת אחריות (accountability). למעשה, האחריות מהווה מנגנון תגובתי חברתי ומשפטי כאחד, שכן זאת הדרך שבה פרטים בחברה גומלים אחד לשני לטוב ולרע. כך למשל, כאשר ילד פעל בבריונות מקוונת כלפי חברו לכיתה תחת מעטה של אנונימיות, הוא אינו ננזף על ידי הוריו ומחנכיו ואינו נושא באחריות החברתית על מעשיו. במישור המשפטי, פורעי חוק נוהגים לכסות את פניהם וידיהם על מנת ליצור אנונימיות ולחמוק מן האחריות המשפטית לעבירה שביצעו. באופן טבעי, על כן, רווחת הביקורת על אודות הפגיעה באחריות כמחירה הכבד של האנונימיות.⁶⁹ איש לא יכחיש שהיעדר אנונימיות והאחריות הגלומה בה היו עשויים למנוע ולו חלק מפעולות שליליות שנעשות באופן אנונימי.⁷⁰

לצד כל זאת, אין להפחית בחשיבותה של האנונימיות. בהקשרו של חופש הביטוי, היא עשויה להוות דרך אפקטיבית לתמרץ דיבור בחברה. לכן, ישנו חשש שהסרת האנונימיות תהווה אפקט מצנן על אלו שחוששים להתבטא תוך חשיפת זהותם. ואומנם, בהיעדר נתונים אמפיריים על אודות תרומתה/האפלתה של האנונימיות על חופש הביטוי, קשה להעריך **מראש** את מידת ההגנה הראויה לה בגדרי חופש הביטוי. והוא הדין גם לגבי פעולות שאינן בגדר ביטוי, היינו פעולות התנהגותיות הנעשות באופן אנונימי. כשם שניתן לטעון כי הסרת האנונימיות תהווה אפקט מצנן על חופש הביטוי, בהיפוך ניתן לטעון כי ביטויים אנונימיים יעצימו דיבור עוולתי שיגרם לרבים לחשוש להתבטא. בכך הגנה על דיבור אנונימי עשויה לחתור תחת הבסיס הרעיוני של חופש הביטוי כולו.

אני סבור כי התלות האמפירית ביחס לשאלת טיבה של האנונימיות מהווה עדות לכך שלזו אין משמעות נורמטיבית קבועה משלה, אלא יש להעריכה לפי צורך השעה, כל מקרה לגופו. בהיעדר נתונים אמפיריים, השאלה אם משטר של הגנה על האנונימיות יפיק ביטויים או התנהגויות בעלי ערך חיובי או מזיק יותר מצריכה חשבונאות ומסגרת הערכתית שקשה לעמוד בה.⁷¹ על כן, בלתי אפשרי להצדיק מראש את הטוב הבודד של האנונימיות (per-se) בלי שהוא נבחן בהקשר לפעולה מסוימת.

מעתה ואילך אדון באנונימיות ואמחיש כיצד לזאת אין קיום נורמטיבי קבוע ועצמאי. בניתוח הבא אטען את משמעותה של האנונימיות באופנים תיאוריים וביקורתיים כאחד. מאחר שאנונימיות נקשרת במשפט הישראלי לרוב עם חופש הביטוי מזה והזכות לפרטיות מזה,⁷² אדון ביחס שביניהם. כמו כן אדון במה שיכונה על ידי "כלים של אנונימיות" ואאפיין את השימוש באנונימיות כאמצעי להגשמת דינים אחרים. אטען כי במצב שבו האנונימיות מקבלת "הגנה משפטית", זו הגנה עקיפה

⁶⁹ ראו למשל: Anne Wells Branscomb, *Anonymity, Autonomy, and Accountability: Challenges to the* McIntyre v. Ohio Elections Commission, 514 U.S. 334, 385 (1995).
⁷⁰ אורג, לעיל ה"ש 7, בעמ' 116.

⁷¹ ראו ניסיון לעשות מיפוי של היבטים חיוביים ושלייליים של הדיבור האנונימי: Lidsky & Cotter, לעיל ה"ש 68; עם זאת, גם Cotter ו-Lidsky מכירים בכך כי מיפוי כאמור אינו מעלה מסקנה חדמשמעית בנוגע לתרומתה של האנונימיות לחופש הביטוי: "In theory, audiences could be either better or worse off under a regime that grants strong protection to anonymous speech, as opposed to one that grants only weak protection, depending upon which effect the production of more socially valuable speech, or the production of more harmful, though discounted, speech—predominates" (שם, בעמ' 1539–1540).

⁷² במשפט האמריקאי אנונימיות נדונה גם ביחס לזכות ליחס שווה וחופש ההתאגדות, ראו פסק דין ותיק העוסק בהקשר זה: National Association for Advancement of Colored People v. State of Alabama, 357 U.S. 449 (1958). ספק עד כמה ההקשר הזה מתאים לשמש מושא השוואתי למשפט הישראלי.

בשם זכויות וערכים אחרים. זאת מאחר שהאנונימיות ריקה מתוכן ערכי קבוע והיא תלויה במטריה המשפטית שאליה היא מקושרת.

ב.4. אנונימיות ופרטיות

במשפט הישראלי מישור היחסים שבין אנונימיות לבין הזכות לחופש הביטוי והזכות לפרטיות נדון זה מכבר.⁷³ בפסק הדין בעניין **רמי מור** פסק השופט ריבלין בזו הלשון: "במישור הכללי-החוקתי, כאשר אדם מבקש לשמור על האנונימיות שלו בהקשר של פרסום התבטאות מסוימת, עומדות לו שתי זכויות חשובות: הזכות לחופש ביטוי והזכות לפרטיות." בהקשר זה מעניין לציין כי הפרדיגמה האמריקאית רואה באנונימיות נגזרת של חופש הביטוי דווקא, וכי על פי רוב אינה גוזרת את האנונימיות במישור מן הזכות לפרטיות.⁷⁴ יחד עם זאת, ובדומה למתרחש בזירת המשפט הישראלי, בקרב בתי משפט אמריקאיים וישראלים ישנו בלבול מושגי בין שני המונחים.⁷⁵ במונחים תיאוריים אנונימיות אינה "חלק חשוב מהזכות לפרטיות"⁷⁶ ואינה גם ה"זכות" לפרטיות כשלעצמה. אנונימיות היא אמצעי שהפעלתו גוררת קיומה של פרטיות בתחומי המידע אישי.⁷⁷

לצורך המחשת טענה זו ניתן להשתמש בדוגמה של תיק רפואי, ונסתייע, שוב, בחלוקת הדוגמה לשני מרכיבים – נושא ונשוא. נניח שבתוך התיק הרפואי של אדם ששמו "רן דן" (נושא המידע) ישנם ממצאי בדיקה על אודות מצבו הרפואי (נשוא המידע). אך הרופא העביר את ממצאי הבדיקה לתיק עלום שם וריק מפרטים מזהים. אם לאחר מכן תושג גישה לתיק הרפואי של אותו רן, בלי שתוצאות הבדיקה מצויות בתוכו, אנו מתארים מצב של **פרטיות** או מצב שבו "המידע הפרטי מוגן". ואולם, אם נקבל גישה לתוצאות הבדיקה בלי התיק הרפואי שעלגביו כתוב שמו של "רן", אז מדובר על מצב של **אנונימיות** או מצב שבו "האנונימיות של תוצאות הבדיקה מוגנת". זהו אפוא ההבדל בין אנונימיות לפרטיות, הראשונה מגנה על זהות המידע, ואילו השנייה על המידע כשלעצמו.⁷⁸

כאמור, במצב שבו שמו של אדם חשוף, אך המידע על אודות עברו הרפואי חסוי, אנו מצויים בתחומי הגנת הפרטיות. באופן שונה, כשעברו הרפואי של אדם גלוי, ואילו שמו חסוי, אנו מצויים בתחומי האנונימיות. ניתן לטעון שמתקיימים יחסים סימטריים בין שני המצבים, וההבדל הוא כולו סמנטי. ואולם, לאמיתו של דבר, אני סבור כי יש חשיבות לניתוח התיאורי על מנת להמחיש כי כאשר אנו "מגינים" על האנונימיות, ההגנה הזו היא עקיפה בלבד, ובדוגמה הספציפית שלעיל השימוש באנונימיות ראוי רק במקום שבו הוא יסכל פגיעה בפרטיותו של האדם.

⁷³ עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27; בירנהק "מרחב פרטי", לעיל ה"ש 4, בעמ' 318.

⁷⁴ יכול שהאמריקאים קושרים מיידית בין האנונימיות לחופש הביטוי בשל ההיסטוריה התרבותית של האומה. האבות המייסדים פרסמו את מנשריהם ואת השקפת עולמם ביחס לאופייה של האומה בצורה אנונימית. ראו בהקשר זה הפסיקה המנחה לעניין חופש הביטוי האנונימי עניין **McIntyre** לעיל ה"ש 69; ראו גם דיון ביקורתי על מגבלותיה של גזירת האנונימיות מחופש הביטוי, בהקשר הישראלי, בירנהק "מרחב פרטי", לעיל ה"ש 4, בעמ' 311–314.

⁷⁵ ראו את הדיון בהבחנה בין אנונימיות לבין פרטיות אצל Skopek, לעיל ה"ש 30, בעמ' 715–720, בהקשר הישראלי. ראו את הפסיקה בעניין ע"מ 398/07 **התנועה לחופש המידע נ' מדינת ישראל - רשות המיסים** (סג' 284 (1) (2008)). שם בעניין חשיפת שמותיהם של נישומים שנערך עימם הסדר כופר מס נדונו בערבויה האנונימיות והפרטיות. זאת בלי להבחין בכך שהדיון עוסק בחשיפת שמותיהם של הנישומים, ולא במידע על אודות כופר המס, שבעטיו, על פי התפיסה של סקופק, היה צורך לשייך את הדיון לתחומי האנונימיות.

⁷⁶ כמאמר לשונו של השופט קרא ברע"פ 4743/20 **לייבל נ' מדינת ישראל**, פס' 20 לפסק הדין של השופט קרא (נבו) 21.7.2022.

⁷⁷ רות גבזון "הזכות לפרטיות ולכבוד" **קובץ מאמרים לזכרו של ח. שלח**, 65, 67–68 (1988), ראו שם גבזון תוחמת את הזכות לפרטיות לשלושה תחומים: הראשון, סוגיית החדירה הפיזית לגוף; השני, המידע הפרטי על אודות האדם והשימוש בו; והשלישי, האנונימיות שהיא זכותו של אדם שלא יסירו מעליו את מסכת האנונימיות שעוטפת אותו ביום יום. מטבע הדברים קשה ליישם ניתוח של האנונימיות על תחום הפרטיות הראשון.

⁷⁸ ראו והשוו ע"פ 8861/22 **דנה ושולה סטודיו בע"מ נ' מדינת ישראל**, פס' 13–14 לפסק הדין של השופט גרוסקופף (נבו) 20.4.2023.

הזכות לפרטיות היא זכות שאת גבולותיה לא פשוט לקבוע, מובן לפיכך שניתן לחשוב על הקשרים נוספים שבהם אנונימיות עשויה לשמש אמצעי להגנת הפרטיות. אך על פי ההיגיון האינסטרומנטלי של האנונימיות, כל זמן שהשימוש בה נעשה בהקשרי פרטיות היא כפופה ותחומה לגבולותיה הפנימיים והאיזונים המוכרים של הזכות לפרטיות אל מול זכויות אחרות. כך למשל פרטיותו של אדם מוגנת עד אשר הוא פוגע בפרטיותו של אדם אחר. בהינתן פגיעה בפרטיות, נכנסת לפעולה מערכת המשפט הפרטי כהמשך ישיר למימוש זכויותיהם החוקתיות של קורבנות הפגיעה בחברה אזרחית מאורגנת.⁷⁹ רוצה לומר שאם אדם פרסם ברבים תמונות מבזות של חברו, בזאת זכותו לפרטיות של הראשון נעצרת, ואין נפקא מנה אם עשה זאת באנונימיות או לא.⁸⁰ לכל הפחות, אם ייעשה שימוש באנונימיות כדי להגן על חשיפת זהותו של הפוגע, לא תיתכן לכך הצדקה בזכות לפרטיות.

ב.5. אנונימיות וחופש הביטוי

מעבר למפגש שבין האנונימיות לפרטיות, פעולות ביטוי שנעשות באופן אנונימי נקשרות גם בזכות לחופש הביטוי. יש הרואים בפעולה אנונימית כפעולת ביטוי כשלעצמה, ויש הרואים בה צורת ביטוי. בשני המקרים הם גוזרים כי אנונימיות היא חלק מהזכות לחופש הביטוי.⁸¹ ואולם, אני סבור כי משהו חסר בתיאור הזה. המסווגים אנונימיות באופן המתואר עושים כן על בסיס אופייה של הפעולה (כפעולת ביטוי), בעוד מורכבותה של האנונימיות מחייבת לסווג את דרישת ההגנה עליה על בסיס הצדקה של הערכים העומדים בבסיס הזכות. בהקשר של הזכות לחופש הביטוי, אלו הערכים המוכרים לנו כמו אוטונומיה וכבוד, ונכון הוא מתוכם לגזור את ההגנה על הזכות. במילים אחרות, לא נכון לסווג את האנונימיות בהתאם לעובדה שהפעולה שנעשתה באנונימיות היא בגדר ביטוי. לאמיתו של דבר, כדי לתבוע דרישה מסוימת של ביטוי אנונימי בגדרי הזכות לחופש הביטוי, יש לעגנה בערכים הפנימיים של הזכות.⁸²

כך למשל, זהותם של חברי ועדת S&P 500 היא אנונימית. המדובר באחד מן המדדים המשפיעים ביותר על שוק המניות האמריקאי, ובו חברי ועדה אנונימיים בוחרים אילו 500 חברות תיכללנה במדד.⁸³ מקום שבו חברי הוועדה יטענו כי מדיניות האנונימיות מאפשרת להם להתנתק מהטיות חיצוניות ובכך לקדם צמיחה כלכלית מסוימת, על פי רוב דרישתם לא תסווג כדרישת **זכות** חרף היותה פעולת ביטוי (Expression). וזאת מפני שצמיחה כלכלית אינה טעם מוכר ומתאים כהצדקה לזכות לחופש הביטוי.⁸⁴

⁷⁹ ראו דיון דומה בהקשר של חופש הביטוי: אמנון רייכמן "קול אמריקה בעברית: פנייתו של בית המשפט הישראלי אל הדין האמריקני בסוגיית חופש הביטוי **שקט מדברים! התרבות המשפטית של חופש הביטוי בישראל** 185, 194–195 (מיכאל בירנהק עורך 2006).

⁸⁰ ראו ס' 42(2) לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א–1981.

⁸¹ אורי בירנהק "גבולות האנונימיות של ה'אחד שידע'" **הארץ דין** ה(1), 10–12 (2009). ראו גם, עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפסק הדין של השופט רובינשטיין.

⁸² כאן אני נמסך במידה מסוימת על תזת "הדדיות הערכים" של הראל ומיישמה על פעולות אנונימיות. ראו אלון הראל "זכויות וערכים: הערות ביקורתיות על תזת קדימות הערכים על פני זכויות" **המשפט** יח 89 (2014). יוער שעמדה זו מאתגרת את התפיסה המקובלת במשפט הישראלי: רע"א 10520/03 **בן גביר נ' דנקנר** פס' 13 לפסק הדין של השופט ריבלין (נבו 12.11.2006).

⁸³ Eyal Zamir & Christoph Engel, *Sunlight Is The Best Disinfectant-Or Is It? Anonymity As A Means To Enhance Impartiality*, 63 ARIZ. L. REV. 1063 (2021).

⁸⁴ ראו ביטוי יישומי לטענה זו בהקשר לביטויים אנונימיים מסוג דברי פרסומת שיווקיים בת"א 48690-01-23 (שלום פי"ת) **כהן נ' טלזר 019 שרותי תיקשורת בינלאומיים בע"מ**, פס' 21 לפסק הדין של השופטת אלדר (נבו 21.5.2023). "לסיום אעיר, כי בעוד שבעניין מור נפסק כי אנונימיות בהקשר של ביקורת והבעת דעה היא אינטרס בעל ערך הראוי להגנה במישור החוקתי תחת הערך של חופש הביטוי, הרי שאנונימיות בהקשר של פגיעה בשם הטוב, ברכוש, בגוף ואף בהקשר של משלוח דברי פרסומת שיווקיים – אינה מהווה ערך ראוי להגנה במישור החוקתי..."

ודאי שאין בכוונתי לטעון כי אין לאפשר מימוש של ביטויים אנונימיים מקום שבו אינם חוסים תחת הערכים של הזכות לחופש הביטוי. כן יש להבחין בין יכולת מימוש הביטוי האנונימי מראש, שעל זאת אין חולק, לבין ההגבלות המשפטיות שחלות על ביטוי אנונימי בדיעבד. למשל, בדוגמה של מדד S&P 500, התרומה האפשרית של האנונימיות לצמיחה הכלכלית עשויה להוות טעם טוב להגנה על האנונימיות של חברי הוועדה המדוברת, אך אינה טעם להגן על זכות לחופש הביטוי, משזכות זו אינה מושתתת על תרומתם של ביטויים לרווחה כלכלית.⁸⁵ למותר לציין שאין מדובר בהבחנה תאורטית בלבד, באשר היא משפיעה במישרין על שיח הזכויות והאיזונים במצבי התנגשות. למעשה, מטרתי כאן הייתה להראות כי קיים יחס דיפרנציאלי בין זכויות ופעולות, וכי הבחנה זו רלוונטית ביתר שאת לעניין האנונימיות.

כפי שכבר ציינתי, יש להניח כי לאנונימיות ייתכנו השפעות חיוביות על חופש הביטוי בכללותו, ובתוך כך יש בה כדי להרים תרומה לשוק רעיונות ולהשתתפות בשיח החברתי. לא לשווא רבים חוששים שאם יוטלו מגבלות כלשהן על האנונימיות יהיה בכך אפקט מצנן על חופש הביטוי. זה המקום להזכיר, עם זאת, כי אין כל ערובה שתחת משטר של ביטויים אנונימיים פרטים ירבו להתבטא. בשל הדואליות של האנונימיות רצוי שלא לראות בה צורת ביטוי עם היגיון משפטי מובחן משלה, אלא יש לראותה כאמצעי תקשורתי שיש להעריך את מידת ההגנה וההגבלות עליו בכפוף לדינים הקיימים.⁸⁶

באנונימיות ניתן לעשות שימוש כאמצעי שיש להעריך את מידת ההגנה עליו בבחינת כל מקרה לגופו ובכפוף לאיזונים שממילא קיימים בדין. במילים אחרות, אני מציע שהיות העובדה שפעולת ביטוי נעשתה באופן אנונימי לא תוסיף ולא תגרע ממערך הזכויות והחובות שממילא עומד בדין הקיים, זאת משאיני מוצא באנונימיות היגיון עצמאי וקבוע משלה. פירושו של דבר הוא שכשאדם נוקט פעולה אנונימית, אין הדבר אומר שהמשפט צריך לשרטט פרדיגמה מחודשת של זכויות וחובות ולהקנות לו הגנה נוספת או לגרוע מזו שמצויה בדינים הקיימים, וזאת רק בשל העובדה שעשה את אותה פעולה תחת מעטה של אנונימיות.

עמדתי כי אנונימיות או כללי אנונימיות הם כלים שיש להעריך את השימוש בהם על פי היגיון הקשרי נכונה גם למופעה השלישי של האנונימיות, במובן זה שבכלים של אנונימיות יש להסתייע כאשר הם יפיקו את התוצאה הצודקת ביותר ביחס לדוקטרינות והכללים הקיימים בדין.⁸⁷ יישום של טענתי זו ניתן למצוא בתחומי משפט שעוסקים באנונימיות, אך בלי שאפיינו בהם את השימוש באנונימיות ככזה.

ניטול כדוגמה את עניין **ציטריין**. בעניין זה נפסק כי יש להגן על חשיפת זהותם של מקורות מידע עיתונאיים על ידי יצירת חיסיון פסיקתי. זאת משום ש"כלי התקשורת הם גורמים המסייעים

⁸⁵ הראל, לעיל ה"ש 82, בעמ' 90.

⁸⁶ לעמדה מנוגדת המכירה באנונימיות כערך עם משמעות נורמטיבית אינהרנטית ראו: Jordan Wallace, Wolf, *Nobody's Business: A Novel Theory of the Anonymous First Amendment*, 49 HASTINGS CONST. L.Q. 21 (2022).

⁸⁷ התפיסה כי יש לראות באנונימיות "כלי" או "אמצעי" נדונה מכיוונים אחרים בספרות המחקר האמריקאית, להרחבה ראו: Michael Froomkin, *Lessons Learned Too Well: Anonymity in a Time of Surveillance*, 59 ARIZ. L. REV. 95, 145 (2017) ("[c]ommunicative anonymity is a core part of freedom in a democratic state and a critical tool for those who seek freedom from nondemocratic states."); Bryan H. Choi, *The Anonymous Internet*, 72 MD. L. REV. 501, 538 (2013) ("[t]here is good reason why anonymity and generativity are key pressure points. Both are tools..."); Saul Levmore, *The Anonymity Tool*, 144 U. PA. L. REV. 2191 (1996).

בעיצוב דעתו של האזרח, ומאפשרים לו שקילה ובחירה חופשית תוך ידיעה של המתהווה ותוך יכולת להעריך את טיבו וטבעו של כל אירוע, כל הצעה וכל דבר ביקורת".⁸⁸ חופש העיתונות המדובר מצריך איסוף מידע לצורך פרסומו ברבים, ועל כן עיתונאים זקוקים ליצירת יחסי אמון עם מקורות המידע כמו גם הגנה על האנונימיות של המקורות. ובמילותיו של הנשיא שמגר: "הזכות לאסוף מידע כוללת בחובה מכללא את הצורך להגן על מקורות המידע".⁸⁹ למעשה, איחשיפת זהותו של המקור העיתונאי נעשתה בעניין **ציטרין** בשם אינטרס ציבורי שונה ורחב הרבה יותר מן האנונימיות – והוא הרתיעה של מקורות מידע מפני חשיפת זהות אשר תמנע את גילוי המידע מן הציבור.⁹⁰ על אף שהאנונימיות אינה נזכרת ולו פעם אחת על גבי הפסק, זהו ביטוי לשימוש בה ככלי שתומך את הגשמתם של עקרונות אחרים. כן יש לשוב ולהדגיש, כי אין זו הגנה על האנונימיות, אלא שימוש בה להגנה על עקרונות אחרים של חופש ביטוי ועיתונות.

ג. עולות ביטוי אנונימיות – בין מהות לפרוצדורה

ג.1 היש בנמצא עילה לחשיפת מעוולים אנונימיים

ההלכה המחייבת כיום מכתובה מצב שבו אין לפרט כל מסגרת דיונית לתבוע את זכותו לכבוד, פרטיות, שם טוב ועוד. כאמור לעיל, אף המוצאים באנונימיות רובד חוקתי מצדדים באיזונה על ידי יצירת הסדר לחשיפת מעוולים אנונימיים.⁹¹ במרוצת השנים הוצעו הצעות חקיקה הנוגעות לכינונו של הסדר שנועד לחשוף מעוולים אנונימיים.⁹²

כפי שנזכר כבר לעיל, בעניין **רמי מור** נתגלעה מחלוקת בין שופטי ההרכב. את דעת הרוב הוביל השופט ריבלין, בקובעו כי אין בנמצא עילה משפטית המאפשרת את חשיפת המעוולים האנונימיים על ידי דרישה מספקית האינטרנט. בניגוד לכך, השופט רובינשטיין סבר כי אכן קיימת עילה לחשיפת מעוולים אנונימיים ואף ביסס מסגרת דיונית למימושה.

הקושי המשפטי העולה מדעת הרוב בעניין **רמי מור** הוא לטעמי ברור. איחשיפת זהותם של מעוולים, בין אם מנימוקים פרוצדורליים ובין אם מנימוקים מהותיים, מביאה עימה קשיים משפטיים הכרוכים בהנצחת האנונימיות. במישור המשפטי, משמעות הדברים היא שלילה מודעת של היכולת ה**בסיסית** לייחס מעשה לעושהו. כך נוצר מצב שבו ענפי משפט שלמים מתייתרים, ושיקול הדעת השיפוטי כבול בצורה אפריורית. יובן כי קישור בין הפעולה לבין עושה הפעולה הוא קישור יסודי, שבלעדיו תחומי משפט רבים מתרוקנים מכל רובד מעשי ומכל יכולת מעשית לזקוף חובות או זכויות לפרטים בחברה, במובן זה שאלמלא היכולת לייחס לראובן מעשה עוולה שביצע כלפי לוי, ודאי שאין לדון בחובותיו המשפטיות מושא אותו מעשה, ומכך שזכויותיו של לוי אינן בנות מימוש.

על כן, אני סבור כי עצם סיווג המחלוקת של מותב השופטים בשאלה אם קיימות עילה ומסגרת דיונית לחשיפתם של מעוולים אינה נכונה, ונדרשת חשיבה אחרת. על מנת להבין היטב את הקושי

⁸⁸ ב"ש 298/86 **ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין**, פ"ד מא(2) 337, 358 (1987).

⁸⁹ שם, בעמ' 357.

⁹⁰ שם, בעמ' 364.

⁹¹ ראו מיכאל בירנהק "חשיפת גולשים אנונימיים ברשת" **חוקים** ב 51 (2010).

⁹² סי' 13 להצעת חוק מסחר אלקטרוני, התשס"ח–2008, ה"ח 356; הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון – חשיפת פרטי מעוול), התש"ע–2010, פ/2467/18; הצעת חוק חשיפת זהותו של מפרסם תוכן ברשת תקשורת אלקטרונית, התשע"ב–2012, ה"ח 719; וכן לא מכבר הוגשה הצעת חוק פרטית: הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון – חשיפת פרטי מידע של מנוי ברשת האלקטרונית), התשפ"ב–2021, פ/2652/24.

בחיפוש אחר עילה בהקשרם של מעוולים אנונימיים, נדרש לחזור למושכלות יסוד ולפרט את מאפייני המושג המשפטי "עילה". בתמצית, סדרי הדין האזרחיים מורים שכתב תביעה צריך להראות "עילה". ואם כתב התביעה אינו מראה עילה, לבית המשפט יש סמכות למחוק את התובענה בלי כל דיון בה.⁹³ מתנאה הבסיסיים של "העילה" הוא כי זו מוכרחה לקשר בין התובע המסוים לבין הנתבע המסוים.⁹⁴

לפי תנאי זה, כאשר העובדות בכתב התביעה אינן קושרות בין התובע לנתבע, יוצא שאין ביניהם כל יריבות, ולפיכך לא תעמוד לתובע עילה כנגד אותו נתבע. אם זהותו של הנתבע היא עמומה, במובן זה ששמו אינו מופיע בכתב התביעה באופן שמאפשר לזהותו, לא תיווצר יריבות בין התובע המסוים לבין זה שהומצא לו כתב התביעה, וברור שלא יהיה ניתן לחייבו בעילת התביעה.⁹⁵ אם כך, יכולתו של התובע לייחס בין עובדות התביעה לנתבע היא תנאי בלעדיו התובע לא יוכל לקבל את הסעד.

התפיסה המקובלת במשפט הישראלי היא ש"הסעד הוא פונקציה של הזכות".⁹⁶ העיקרון הוא שמקום שבו נמצאת הזכות (העילה), שם נמצא גם הסעד, כמאמר הלטיני הידוע "ubi ius ibi remedium".⁹⁷ כך למשל כאשר אדם הוציא את דיבתו של חברו, זכותו של האחרון לשם טוב נפגעה ועל כן הוא זכאי לתרופה מתאימה. הלכה למעשה, התרופה טמונה בעצם הפרתה של הזכות. הדברים האמורים מצביעים על מסקנה ברורה, מקום שבו זהות עושה העובדות שבכתב התביעה היא אנונימית, לעולם לא תיתכן קיומה של עילה, וכך ייוותר קורבן הפגיעה ללא כל סעד.

ג.2. חשיפת מעוולים – תרופות וסעדים

עמד על כך בית המשפט העליון הן בעניין **רמי מור** והן בעניין **פריימרליג** כי בכל הנוגע להסדרים בדבר חשיפת זהותם של גולשים אנונימיים ראוי כי השינוי יבוא מצידו של המחוקק.⁹⁸ אכן, במרוצת השנים נעשו ניסיונות רבים לגיבוש הסדר לחשיפת מעוולים אנונימיים באמצעות חקיקה ראשית. כך למשל, בשנת 2015 הושק היישומון "בליינדספוט" המאפשר למשתמשים בו להעביר מסרים ולתקשר באופן אנונימי. מייסדי האפליקציה "בליינדספוט" עודדו ותמכו בהתנהלויות אנונימיות ברשתות החברתיות ושאו ליצור פלטפורמה נוחה שבה אנשים יוכלו להביע את דעתם מבלי לחשוש מתגובות שליליות. עם זאת, בני נוער ניצלו את האפליקציה לשליחת מסרים פוגעניים ולבריונות. כתוצאה מכך, האפליקציה ספגה ביקורת ציבורית רבה שדרשה ממייסדי האפליקציה לסגור אותה לאלתר.⁹⁹ בעקבות כך, קודמה הצעת חוק שמטרתה למנוע שימוש לרעה באפליקציות חברתיות שדורשת ממפעילי האפליקציה למסור את פרטיו של המעוול.¹⁰⁰

⁹³ תק' 41(א) (1) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018. תק' 6 בתורה מגדירה את עילת התביעה "כמסכת העובדות הנדרשות כדי לזכות את התובע בקבלת הסעד אותו הוא מבקש".

⁹⁴ להרחבה ראו יששכר רוזנצבי **הרפורמה בסדר הדין האזרחי: מורה נבוכים** 127–129 (מהדורה שנייה, 2023). שם.

⁹⁵ ע"א 579/83 **זונשטיין נ' אחים גבסו בע"מ קבלני בנין**, פ"ד מב(2), 278, 292 (1988).

⁹⁷ בג"ץ 1921/94 **סוקר נ' הוועדה לבניה למגורים ולתעשייה, מחוז ירושלים**, מח(4) 237, פס' 17 לפסק הדין של השופט ברק (1994).

⁹⁸ ע"א 9183/09 **The Football Association Premier League Limited נ' פלוני**, פס' 12 לפסק הדין של השופט מלצר סה(3) 521 (2012) (להלן: עניין **פריימרליג**).

⁹⁹ מורן אזולאי "הצעת חוק נגד בליינד ספוט: 'למסור פרטי השולח' Ynet (25.1.2016) <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4757449,00.html>.

¹⁰⁰ הצעת חוק למניעת התחזות, אנונימיות והטעיה באינטרנט, במחשב ובטלפון הסלולרי, התשע"ו – 2016.

במהלך השנים הוצעו הצעות חקיקה דומות נוספות, אשר לא הבשילו לכדי חקיקה, חלקן מטעמים מהותיים וחלקן לאחר מטעמים פרוצדורליים.¹⁰¹ כך למשל, בשנת 2010 הוגשה הצעת חוק על ידי חבר הכנסת זבולון אור לב המקימה הסדר לחשיפת משתמשים אנונימיים אשר ביצעו עוולת לשון הרע.¹⁰² הצעת החוק האמורה עברה בקריאה ראשונה, אך למרבה הצער, יום למחרת התפזרה הכנסת ומסיבה זו לא הונחה הצעת החוק לקריאה שנייה ושלישית במליאה.¹⁰³

על אף שיש להניח כי דרך המלך להסדרת חשיפתם של מעוולים אנונימיים היא באמצעות חקיקה, ניסיונות העבר מלמדים כי הסדרת הסוגיה בדרך זו לא צלחה. בהיעדרה של חקיקה המאפשרת את חשיפתם של מעוולים אנונימיים המלכוד המשפטי ברור: האנונימיות שוללת את היכולת של הנפגע להצביע על מעוול ספציפי, ותחת זאת שומטת את הקרקע תחת היתכנותה של "עילה" כלפי המעוול האנונימי. בדרך זו אין לנו לתבוע את זכויותינו הבסיסיות בבתי המשפט. לפיכך חשיפת מעוולים אנונימיים מחייבת לכאורה חשיבה על יצירתן של עילות חדשות בדין הכרוכות בהטלת אחריות על ספקיות האינטרנט, אפשר גם שעל גורמי ביניים אחרים כדוגמת פלטפורמות התוכן. למעשה, המבקשים לחשוף את זהותו של המעוול האנונימי דרך גורמים שלישיים ברשת האינטרנט קוראים לביסוסה של חובה משפטית כלפי האחרונים, שתחייבם לחשוף פרטי מידע על אודות גולשים אנונימיים. ההצעות הללו כרוכות בסוגיות סבוכות ומורכבות, ובכללן היקף החובה לחשוף את זהותו של המעוול, המידה שבה הספקיות יצטרכו לדאוג לשמירת פרטי מידע על אודות זהותם של משתמשים, מידת האחריות של הספקיות מקום שבו הן התרשלו בשמירת המידע ועוד ועוד.¹⁰⁴

ואילו אני סבור כי בכל הנוגע לחשיפת מעוולים אנונימיים רצוי לחשוב על גישה שונה מזו שלעיל, כזו שאינה נדרשת לעילה כלשהי כלפי מאן דהוא. אותה תפיסה מצויה בהבחנה שמציעים אדר ושלזו בין דיני התרופות לדיני הסעדים. לפיהם, שתי מערכות הדינים הללו הן "דגמים" שונים שדרכם מעניק המשפט סיוע והגנה מפני פגיעה ברווחתם או בחירותם של פרטים בחברה.¹⁰⁵

הראשון הוא דגם התרופות אשר מושתת על העיקרון שלפיו אדם הפוגע באינטרס מוגן של חברו נחשף מרגע הפגיעה לנטלים שמטרתם היא להבטיח שהוא ורק הוא יתקן את העוול שהסב לרעהו. כך למשל המעוול בנזיקין מסתכן באפשרות שבית המשפט יצווה עליו לתקן את הפגיעה שגרם לניזוק, כמו גם המפר חוזה באופן שפוגע באינטרס של חברו לפירות המצופים מקיום החוזה חשוף לתביעה שתכפה עליו לקיים את החוזה. אם כך, מנקודת המבט של הנפגע דיני התרופות מקנות לו הגנה בדמות זכות משנית על הפרתה של זכות ראשונית. ודוק: הזכות המשנית קמה אך ורק כשיש בנמצא הפרה של זכות ראשונית כלשהי (כדוגמת הפרת חוזה), וכן הזכות הראשונית קודמת בזמן ועליה באה הזכות המשנית להגן.¹⁰⁶ מן הסיבה הזאת, הזכות המשנית לתרופה היא זכות אישית

¹⁰¹ ס' 13 להצעת חוק מסחר אלקטרוני, התשס"ח–2008, ה"ח 356; הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון) – חשיפת פרטי מעוול, התש"ע–2010, פ/2467/18; הצעת חוק חשיפת זהותו של מפרסם תוכן ברשת תקשורת אלקטרונית, התשע"ב–2012, ה"ח 719; וכן לא מכבר הוגשה הצעת חוק פרטית: הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון) – חשיפת פרטי מידע של מנוי ברשת האלקטרונית, התשפ"ב–2021, פ/2652/24.

¹⁰² הצעת חוק איסור לשון הרע (תיקון) – חשיפת פרטי מעוול, התש"ע–2010, פ/2467/18.

¹⁰³ להרחבה ראו "חשיפת אנונימיות של מעוול ברשת" 15–16 (חוות דעת של עומק מרכז לשינוי מדיניות וחקיקה 1.12.2021).

¹⁰⁴ דוקטרינת הנזק הראייתי שפותחה על ידי פורת ושטיין עשויה להיות אפשרות כזו: אלכס שטיין ואריאל פורת "דוקטרינת הנזק הראייתי: ההצדקות לאימוצה במצבים טיפוסיים של איזודאות בגרימת נזקים" **עיוני משפט** כא(2) 189 (1998). אם כי קליטתה באופן שלם במשפט הישראלי מעלה קשיים לא ספורים – ראו בהקשר זה, עניין **פרמייר ליג**, לעיל ה"ש 50, בפס' 29 לפסק הדין של השופט ריבלין.

¹⁰⁵ גבריאלה שלו ויהודה אדר **דיני חוזים – התרופות לקראת קודיפיקציה של המשפט האזרחי** 14 (2009).

¹⁰⁶ שם; ההבחנה הראשונית בין זכויות ראשוניות למשניות מיוחסת לאוסטין – Jhon Austin, *Lectures on Jurisprudence* (Robert Campbell & J. Murray eds., 5th ed., 1885). ראו למשל יישום של התפיסה המדוברת

(in personam) שיכולה להיות מופנית כלפי הפוגע שלא כדין בזכותו הראשונית של חברו.¹⁰⁷ נמצא אפוא כי בדגם התרופות אין להועיל למצבים של עוולות אנונימיות, זאת משום שכאשר נתונה פגיעה בזכות הראשונית של שמעון, הוא אינו יכול לממש את זכותו המשנית (והאישית) כלפי המעוול שהפר את זכותו הראשונית משזהותו אינה ידועה.

לצד דגם התרופות, ישנו מערך נוסף שמקנה ליחיד הגנה על אינטרסים וזכויות. המדובר בדגם ההגנה השני והוא דגם הסעדים המשפטיים. במסגרת הושטת הסעד, ההגנה שניתנת לתובע מהווה כשלעצמה זכות ראשונית. היינו, במובחן מדיני התרופות, הושטת סעד מקימה זכות ראשונית עבור התובע מבלי שזו מותנית בקיומו של מעשה עוולתי כלשהו הנעשה כלפיו. כן התובע לא נדרש להוכיח עילת תביעה מסוימת שבגינה הוא דורש סעד. סעדים משפטיים נתבעים על פי רוב בשל מצבי מצוקה שמקורם באירועים שאין אדם האחראי להם גם התנהגויות אנושיות שאינן מלוות באשם, וסעדים משפטיים מושטים במקרה שרלוונטי בייחוד לעניינו, והוא במצבים שבהם מדובר בהתנהגות בת-אשם של אדם שהוא אינו הנתבע.¹⁰⁸ למעשה, ברוב המקרים סעדים משפטיים מופנים כלפי גורם שלישי, המוגדר בדין כמי שיש עליו לסייע לנפגע ולהיטיב את מצבו.¹⁰⁹

על מנת להמחיש את ההבדלים הנורמטיביים בין גישתו של הדין לתרופות לבין גישתו לסעדים אסתייע בדוגמה שטבע אדר מתחומי הסיבתיות המשפטית בנזיקין.¹¹⁰ כידוע, הסיבתיות הנזיקית היא סוגיה מורכבת וסבוכה באשר היא נבחנת על פי תתימבחנים רבים ושונים. כך למשל בתביעות פיצויים על בסיס עוולת הרשלנות המבחן המשפטי הוא מבחן הצפיות,¹¹¹ ומנגד בתביעות לפיצויים לנפגעי תאונות דרכים המבחן המשפטי הוא מבחן הסיכון.¹¹² בעזרת שני אלו מסביר אדר כי הפיצויים שנפסקים בגדרי עוולת הרשלנות הם לרוב בבחינת **תרופה**, באשר הם מבוססים על אחריותו המוסרית של הנתבע לקיומו של נזק הכרוך בפגיעה בזכות המשפטית של התובע. כן הטלת אחריות כאמור מוטלת רק כשהנתבע צפה את גרם הנזק ואת הפגיעה בזכותו של הניזוק. ואולם הפיצוי הנפסק לנפגעי תאונות הדרכים מהווה **סעד**, מאחר שפסיקת הפיצוי אינה כפופה לעיקרון של אשמה (והפרת זכות כלשהי), אלא נקבעת לפי שיקולים של פיזור נזק, יעילות כלכלית ושיקולי מדיניות אחרים הרלוונטיים להגשמתו של החוק.¹¹³

לטעמי, השימוש בסעדים מתבקש בכל הקשור לעוולות אנונימיות. בשונה מהענקת תרופה, הושטת סעד של חשיפת המעוול האנונימי אינה נדרשת להוכחתה של עילה שבעניינו כאמור היא בלתי אפשרית בשל היעדר היכולת לאתר את זהותו של המעוול. לפיכך, האפשרות להעניק סעד לנפגע באמצעות חשיפת הפוגע על ידי ספקית האינטרנט נראית כמתבקשת בעניינו. כמו כן, הסמכות

בפסיקה הישראלית בע"א 733/95 **ארפל אלומיניום בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ**, פס' 10 לפסק הדין של השופט גולדברג פ"ד נא(3) 577 (1997). "יש הגורסים, שזכות זו צמודה לזכות פרטיקולרית, המוגנת באמצעות חוקי היסוד. על פי תפיסה זו הזכות הראשונית המוגנת בחוקי היסוד (כגון: הזכות לחופש עיסוק) מקפלת בתוכה זכות משנית לתרופה בגין הפגיעה. מימושה של הזכות המשנית מחייב קיומו של הליך שיפוטי, שבו תוכרע זכות הפרט לסעד וטיב הסעד".
¹⁰⁷ שלו ואדר, לעיל ה"ש 105, בעמ' 15; לעומת זאת, זכות ראשונית יכולה לחול גם כלפי כולי עלמא כדוגמת זכויות קנייניות.

¹⁰⁸ יהודה אדר "על הדבש ועל העוקץ – ההרורים על פרק התרופות בהצעת הקודקס האזרחי" **משפט ועסקים** ה' 347, 356 (2006).

¹⁰⁹ שם, בעמ' 356–358.

¹¹⁰ להרחבה ראו שם, בעמ' 357–360.

¹¹¹ ראו למשל ע"א 8109/95 **קרנית נ' גינת**, פס' 6 לפסק הדין של השופט אור פ"ד נב(5) 637 (1995). "כאשר מדובר בתביעה בעילת הרשלנות, התפרשה ההוראה כקובעת את מבחן הצפיות".

¹¹² ראו למשל רע"א 4620/04 **דלק חברת דלק הישראלית בע"מ נ' איילון חברה לביטוח בע"מ**, פס' 4 לפסק הדין של השופט ריבלין (נבו) 30.8.2004. "כידוע, המבחן לקיומו של קשר סיבתי משפטי בין השימוש ברכב לנזק הגוף שנגרם הינו מבחן הסיכון".

¹¹³ אדר, לעיל ה"ש 108, בעמ' 357–358.

להעניק את סעד החשיפה עשויה למצוא עוגן חקיקתי בסעיף 75 לחוק בתי המשפט שעל פיו "כל בית משפט הדן בעניין אזרחי מוסמך לתת פסק דין הצהרתי, צו עשה, צו לא-תעשה, צו ביצוע בעין וכל סעד אחר, ככל שיראה לנכון בנסיבות שלפניו".¹¹⁴

בדיני הסעדים קיימת הבחנה בין סעדים אכיפתיים לבין סעדים שאינם כוללים היבט אכיפתי. הסעד ההצהרתי מאופיין בתור סעד שבמסגרתו התובע מבקש להצהיר על מצב משפטי קיים, במובן זה שאינו מבקש לשנות ממצב הזכויות והחובות המשפטיות (בשונה מסעד אכיפתי שכופה את ביצועה של פעולה מסוימת).¹¹⁵ בבואו לבקש את הסעד ההצהרתי התובע אינו מבקש את אכיפת ההצהרה, אלא הוא מסתפק בהצהרה עצמה משהוא סבור שיש בה כדי לשרת מטרה מסוימת.¹¹⁶

נוכח ההבדל האיכותי שבין הסעד ההצהרתי לבין הסעד האכיפתי, הפסיקה קבעה תנאים שונים ומובחנים להענקת שני סוגי הסעדים. הלכה היא שבית המשפט אינו מעניק סעד אכיפתי זולת אם הראה התובע שיש בידיו עילת תביעה כנגד הגורם הספציפי שהסעד מופנה כלפיו.¹¹⁷ מנגד, הפסיקה קבעה בבירור כי סעד הצהרתי יכול שיוענק גם מבלי עילת תביעה כלל וכלל, ובמילותיו של השופט לזין: "כיוון שסעד הצהרתי יכול שיינתן אף בלא כל עילה, לא ניתן לדחות על הסף בקשה למתן סעד זה בנימוק ש'אין הכתב מראה עילת תביעה'... העילה היחידה הנדרשת במתן סעד הצהרתי היא אינטרס ממשי וישיר של המבקש אותו".¹¹⁸

הענקת סעד הצהרתי על פי רוב כפופה להוכחתם של שני תנאים, ראשית על המבקש להראות כי יש לו אינטרס ממשי בקבלת ההצהרה, ושנית כי המצב הנורמטיבי שעליו הוא מבקש להצהיר אכן קיים. אני סבור כי את התפיסה שאנונימיות לא מוסיפה ולא גורעת מן הדין הקיים יש ליישם בכל הנוגע להוכחת המצב המשפטי הקיים. היינו, מקום שבו תובע מעוניין לפגוע ללא סיבה בזכותו של פלוני להתבטא באנונימיות, אין להיעתר להושטת הסעד. במצב ההפוך כאשר ישנו חשש שאדם ביצע מעשה עוולה אנונימי כלפי רעהו, הקניית סעד של חשיפה תאפשר לו לתבוע את כבודו, שמו הטוב ופרטיותו. מעבר לאפשרות לפתוח בהליך השיפוטי דומה כי לקורבנות הפגיעה האנונימית צריכה לעמוד זכות לגיטימית לדעת את זהותם של המעורבים שפגעו בהם.¹¹⁹

בעניינם של סעדי חשיפה ניתן לטעות ולחשוב שמדובר במעין סעד אכיפתי, באשר הוא כופה על ספקית האינטרנט למסור את פרטיו של המשתמש האנונימי. אולם, במקרים רבים ספקיות האינטרנט נוקטות עמדה ניטרלית בכל הנוגע למסירת פרטים מזהים על משתמשים אנונימיים. לשם מסירת הפרטים, הנדרש בפועל הוא אמירה שיפוטית הצהרתית כי התובע זכאי לקבל מספקית האינטרנט את פרטי המשתמש האנונימי. מכך יוצא כי מבחינה מעשית המרכיב הדומיננטי בסעד

¹¹⁴ ס' 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984. בניגוד לדעתו של השופט ריבלין בעניין **רמי מור**, נקבע לא פעם שסמכותו של בית המשפט על פני ס' 75 לחוק בתי המשפט היא סמכות שאינה מתמצית בענייני נוהל וסדרי דין. ראו למשל את דבריו של חשין בע"א 6339/97 **רוקר נ' סולומון**, פס' 21 לפסק הדין של השופט החשין פ"ד מט(2) 529 (1995). שם ביחס לס' 75 המדובר קבע השופט חשין ש"נדע כי הסמכות סמכות-שלמהות היא ולא אך סמכות-של-דין ונוהל". יתרה מזו, עובר לעניין **רמי מור** הקניית סעד החשיפה נראתה עד כדי כך טבעית שסוגיית הסמכות לא עלתה כלל בערכאות הנמוכות שהורו על חשיפת המשתמשים האנונימיים. ראו בהקשר זה, עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' ו לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

¹¹⁵ משה קשת **הזכויות הדיוניות וסדר הדין במשפט האזרחי – הלכה ומעשה** כרך א 591 (מהדורה חמש עשרה, 2007).
¹¹⁶ ג'בארין, לעיל ה"ש 49, בעמ' 340.

¹¹⁷ ע"א 901/90 **נחמיאס נ' קולומביה סחר ותעשיה בע"מ**, פס' 4 לפסק הדין של השופט שמגר מז(1) 252 (1993).

¹¹⁸ ע"א 50/89 **ליטן נ' אילתה**, פ"ד מה(4) 18, פס' 14 לפסק הדין של השופט לוי (1991).
¹¹⁹ ג'בארין, לעיל ה"ש 49, בעמ' 341. שם גם כן מוצע שימוש בסעדי חשיפה, אם כי דומה שהוא מעוגן ברובו בזכות הגישה לערכאות. גישתי כאן היא שונה והצורך בסעד של חשיפה נסמך על היות האנונימיות מעין פיקציה שאין להוסיף לה הגנה משפטית כזו או אחרת. לפיכך, בבואו של הנפגע לבקש סעד הצהרתי של חשיפה הוא אינו משנה מאומה מהמצב המשפטי הקיים, ועל כן ייתכן שיהיה זכאי לסעד המדובר.

החשיפה הוא הצהרתי, וכל שספקיות האינטרנט מעוניינות בו, ככל הנראה, הוא באינטרס הצר שלהן בדמות הצהרה שמקנה להן חסינות מפני תביעה פוטנציאלית של משתמש אנונימי שיימסרו פרטיו.¹²⁰ נוסף על כך, גם בסעד ההצהרתי אין משום אקט של כפייה על ספקיות האינטרנט למסור את המידע, וחזקה על ספקי הגישה ופלטפורמות התוכן שיפעלו לכיבוד החלטותיהם של בתי המשפט גם אם הם ניתנו בגדרי סעדים הצהרתיים.

האפשרות להעניק סעדים הצהרתיים אינה נדרשת ליצירת סדרי דין חדשים או מסלולים דיוניים שאינם מוכרים בדין הישראלי. נראה כי הדרך הדיונית למימוש הסעד ההצהרתי צריכה להיות על ידי הגשת התביעה כנגד ספקית האינטרנט או פלטפורמת התוכן בהתאמה. יובהר כי, הליך של המרצת פתיחה יכול גם הוא לשמש סדר דין ראוי למתן הסעד ההצהרתי, אך כידוע סדר דין זה בוטל בתקנות סדר האזרחי החדשות.

כיוון שעניינה של התביעה הוא חשיפת זהות גולשים אנונימיים לצורך ניהול הליך משפטי נגדם, ראוי כי יצורף לכתב התביעה תצהיר המעיד כי זו אכן מטרת התביעה. בדרך זו, יהיה כדי למנוע תביעות לחשיפת המשתמש האנונימי שמטרתן נקמנות וניצול לרעה של סעדי חשיפה. ודוק, אני סבור כי על מנת להבטיח שחשיפת זהותם של גולשים אנונימיים לא תפגע בשיח אנונימי שאינו עוולתי, יש לאמץ את נוסחת האיזון שהוצעה על ידי השופט רובינשטיין בעניין **רמי מור**. לפי נוסחה זו, על התובע לעמוד בדרישה אחת והיא להראות כי בידיו עילת תביעה טובה בהתאם לדינים הקיימים. אם עשה כן, ייעתר בית המשפט לחשיפת זהותו של הגולש שלגביו הוצגה התשתית הראייתית.¹²¹

3. קשיים טכנולוגיים וביקורות אפשריות

ראוי לציין כי הקניית סעד החשיפה מצד בית המשפט לא בהכרח תאפשר את חשיפתו של המשתמש האנונימי בפועל. פרטים המתמצאים בזירת האינטרנט יכולים על פי רוב להביא למחיקתן או הסתרתן של כתובות ה-IP, כמו גם להסתרת פרטי זיהוי אחרים, ובכך למנוע את האפשרות ליחס להם את מעשה העוולה ולסכל את חשיפת זהותם. נוסף על כך, אין צורך במומחיות מיוחדת בענייני רשת האינטרנט כדי להתחבר לרשת אינטרנט בבית הקפה או במקום העבודה, ובכך לבצע מעשה פוגעני שאינו ניתן לייחוס ישיר. יתרה מכך, חזקה כי זה שמתכוון לבצע עוולה כזו או אחרת ידאג להסוות היטב את זהותו באי אלו אמצעים טכנולוגיים. כל אלו כאמור מקשים על חשיפת זהותם של המעוולים האנונימיים, וסביר שבמספר לא מבוטל של מקרים זהותו של המעוול האנונימי לא תיחשף בשל הקשיים הטכנולוגיים המתוארים.¹²² אולם הקושי הטכנולוגי בלחשוף את זהותם של המעוולים האנונימיים באינטרנט אינו יכול, מבחינה עקרונית, להוות הצדקה להיעדר ההכרה

¹²⁰ ראו למשל בעניין **פייסבוק**, לעיל ה"ש 59, בפס' 26 לפסק הדין של השופט דניאלי. שם אומנם דובר על חשיפת פרטי משתמש באמצעות פלטפורמת תוכן (פייסבוק), ולא דרך ספקית האינטרנט, אם כי הן ספקיות האינטרנט והן פלטפורמות התוכן נוקטות עמדה בהקשר זה, ולרוב משאירות את מתן הצו לשיקול דעת בית המשפט ללא התנגדות. במאמר מוסגר יוער שחשיפת פרטי משתמש מצד פלטפורמת התוכן היא הליך פשוט הרבה יותר מאשר חשיפה מצד ספקיות האינטרנט.

¹²¹ עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' מ"ו לפסק הדין של השופט רובינשטיין.
¹²² עניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' 10 לפסק הדין של השופט ריבלין; ראו גם ה"פ 541/07 (מחוזי ת"א) **עו"ד סבו נ' ידיעות אינטרנט (שותפות רשומה)**, פס' 6 לפסק הדין של השופטת אגמון-גונן (נבו 11.11.2007). "בעוד שדווקא מי שמתכוון להכפיש, או לבצע עוולה אחרת ועושה זאת במכוון, לא ייחשף".

בחשיפת זהותם. ובכלל זה, קשיים אלו אינם יכולים להכשיר את שחיקתן של זכויות הפרט תחת אבני הרחיים של הטכנולוגיה.¹²³

גם אם נניח שהיכולת לחשוף את זהותו של המעוול האנונימי מצומצמת ממש, נדרש לעמוד על המסר העקרוני שיוצא תחת ההלכה בעניין **רמי מור**, בפרט מנקודת מבטו של המעוול האנונימי. אין מחלוקת שאחת ממטרותיו המרכזיות של המשפט המהותי היא להכווין להתנהגות ראויה של פרטים בחברה. בהיותו כזה, הדין המהותי מבוסס על תכליות רבות ומגוונות כדוגמת צדק מתקן, הוגנות, חירות ועוד. מן התכליות הללו נגזרות נורמות התנהגות בתחומי דין שונים כגון דיני חוזים, דיני נזיקין, דיני הקניין ודומיהם. בהקשר זה, רבים סבורים כי עניינה של הפרוצדורה הוא בהכוונת התנהגותם של פרטים בתוך בתי המשפט, בעוד הדין המהותי מכווין התנהגות מחוץ לכותלי בית המשפט.¹²⁴ על בסיס הגישה הזו, טבע דן כהן את המונח "הפרדה אקוסטית" שלפיו ישנה הבחנה חדה וברורה בין כללי התנהגות מחייבים (הדין המהותי) לבין כללי הכרעה שיפוטיים (דיני הפרוצדורה).¹²⁵ תחת אותה הפרדה קיימת הנחה כי פרטים מכירים את כללי ההתנהגות המחייבים, אך אינם מכירים את כללי הפרוצדורה שלפיהם מכריעים בתי המשפט. כך למשל, אדם יודע שאם יבצע שוד מזוין הוא צפוי לרצות מאסר ממושך, אך הוא אינו יודע כלל כיצד התביעה תידרש להוכיח את אשמו. מאחר שפרטים אינם מכירים את כללי הפרוצדורה נטען כי אין לפרוצדורה השפעה על התנהגותם של פרטים בעולם. על פי טענה זו, ה"מקלט" שמעניקה כיום הפרוצדורה אינו משפיע על הכוונת התנהגותם של מעוולים אנונימיים פוטנציאליים ברשת האינטרנט.

ואולם, הניסיון לייצר הפרדה אקוסטית בין כללי התנהגות לכללי ההכרעה כמו גם האמירה שפרטים אינם מכירים את כללי הפרוצדורה אותגרו זה מכבר.¹²⁶ לעיתים מזומנות, הפרוצדורה משפיעה באופן ישיר על הכוונת התנהגותם של פרטים בחברה, והסיבה לכך בעיקרה נובעת מהיעדרה של יכולת לייצר הפרדה הרמטית בין שתי מערכות הדינים. פסק הדין בעניין **רמי מור** מהווה דוגמה מובהקת לכך שהפרוצדורה משפיעה במישרין על כללי ההתנהגות הראויים ומייצרת מצב משפטי לא רצוי. במילים אחרות, אין קיום לשאלת הדין המהותי והכוונת ההתנהגות הראויה בכל הקשור לעוולות אנונימיות מאחר שכללי הפרוצדורה הנוהגים מתנגשים בהן ומרוקנים מהן כל משמעות. לכן, הטענה כי עניין **רמי מור** מהווה דין פרוצדורלי שאינו משפיע במאומה על התנהגותם של מעוולים אנונימיים באינטרנט היא טענה שלכל הפחות שנויה במחלוקת.

סיכום

המשפט נמצא במרדף מתמיד אחר הטכנולוגיה. במאמר זה דנתי בהיבט מסוים אחד של המרדף המדובר. טענתי כי האנונימיות המקוונת היא מונח שאין לטעות בו, וכי בשונה מהמצב המשפטי הקיים אין להעניק לה נופך חוקתי כלשהו. כן הצעתי להבין אנונימיות ככלי שאין להעניק לו תוקף

¹²³ בייחוד כשלעיתים כן ניתן לחשוף את זהותו של המעוול האנונימי, ראו למשל דוגמה של חשיפה בכל הנוגע להפרה אנונימית של זכויות יוצרים בת"א (מחוזי מר') 15758-06-22 **דואק נ' חברת פרטנר תקשורת בע"מ** (נבו 23.3.2023).

¹²⁴ ראו איסי רוזנצבי "פרוצדורה ומהות: חשיבה מחודשת על קטגוריות ישנות" **משפט חברה ותרבות – פרוצדורות** 45, 58–59 (טליה פישר ואיסי רוזנצבי עורכים 2014).

¹²⁵ Meir Dan Cohen, *Decision Rules and Conduct Rules: On Acoustic Separation in Criminal Law*, 97 HARV. L. REV. 625 (1984).

¹²⁶ רוזנצבי לעיל ה"ש 124, בעמ' 60–63. גם הטענה שפרטים אינם מכירים את כללי הפרוצדורה שנויה במחלוקת בעיקר כשענייננו בשחקנים חוזרים במערכת המשפט (שם, בעמ' 63).

משפטי מראש, אלא השימוש בו רצוי שייעשה רק בעת הבחינה השיפוטית, ויישפט על פי מידת נחיצותו ותרומתו למצב הזכויות והחובות בדין הקיים. זאת על בסיס ההבנה כי אנונימיות היא פרקטיקה חמקמקה שעשויה לשמש כאצטלה להתחמקות מאחריות על מעשים עוולתיים מזה, אך עשויה גם להרים תרומה להגשמתם של אינטרסים וזכויות אדם חשובות מזה.

בהמשך נדון המצב המשפטי שמכתיבה הלכת **רמי מור** המונע במידה רבה מנפגעי העוולות האנונימיות לאתר את הפוגעים בהם. כהמשך ישיר עמדתי על כך שקורבנות הפגיעה האנונימית נותרים עם זכויות "באוויר" שאינן בנות תרופה, וכי זהו מצב משפטי מעוות שראוי לתקנו. על אף שבמרוצת השנים נעשו קריאות מצד ערכאות השיפוט למחוקק להסדיר את סוגיית חשיפת המעוולים האנונימיים, נכון ליום כתיבת שורות אלה חקיקה עוד אין בנמצא. לצד הקריאות למחוקק לתיקון המצב המדובר נדונו בספרות המחקר ובפסיקה הצעות לעילות תביעה שונות ומגוונות שייאלצו את ספקיות האינטרנט לחשוף את זהותם של משתמשים אנונימיים.

ואומנם, אני סברתי שחיפוש אחר עילה חותרים תחת המאפיינים שלה עצמה ושראוי להדגיש כן. לאחר שהנחתי את הסברה הזו, אציע לאמץ כפתרון לתופעת העוולות האנונימיות והשלכותיה את הפרקטיקה המשפטית בדבר סעדים הצהרתיים. מובן שהצעתי לשימוש בסעדים הצהרתיים כפתרון קונקרטי לתופעה מהווה טענה נורמטיבית, וככזו היא שנויה במחלוקת. יחד עם זאת, נדמה לי כי הרעיון שחיפוש אחר עילה משפטית אינו מתאים לעוולות אנונימיות הוא עניין שקשה לחלוק עליו. לפיכך, התרומה המשנית של טענתי היא החשיבה על כך שחיפוש פתרונות לנפגעים מעוולות אנונימיות שאינם כרוכים במציאת עילות משפטיות כאלה ואחרות הוא דרך חשיבה שיש לאמץ בגיבוש מתווה הפתרון.

לסיום, מטרתי כאן הייתה להמחיש כי המזור לעוולות אנונימיות מקוונות צריך למצוא ביטוי בתורת הסעדים, וכי ניתן להעניק את המזור המדובר בלי להידרש לתיקוני חקיקה כאלה ואחרים.¹²⁷ בדרך זו, יהיה בסעדי החשיפה ההצהרתיים כדי להשיב את המצב המשפטי התקין על כנו ולמנוע את המצב הקיים שבמסגרתו נותרים הנפגעים מעוולות אנונימיות מבלי יכולת לאכוף את זכויותיהם הראשוניות באמצעות זכויותיהם המשניות לסעד.¹²⁸

¹²⁷ ראו מאמר הסוקר את הסטנדרטים המשפטיים לחשיפת מעוולים אנונימיים ב-20 מדינות שונות: Jason A. Martin & Antony L. Fargo, *Anonymity as a Legal Right: Where and Why it Matters*, 16 N.C. J.L. & TECH. 311 (2015); ראו גם את הדיון בנוסחת האיזון שהתווה השופט רובינשטיין, בעניין **רמי מור**, לעיל ה"ש 27, בפס' נ"ז-ס"ב לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

¹²⁸ יוער שלבד מן השימוש בסעדים הצהרתיים קיימת האפשרות התאורטית ללכת בדרך "הזכות תלך אחר הסעד" היינו סעדי החשיפה הם אלה שיכוננו את הזכויות. אם כי התפיסה של *Ubi remedium ibi ius* נוהגת במשפט האנגלי ואינה חלה במשפט הישראלי, וכן קליטתה כרוכה במשוכות וקשיים רבים מאוד. להרחבה ראו מישאל חשין "דין נזיקין ודין אבות נזיקין במשפט הישראלי" **משפטים** א 346, 366-370 (התשכ"ח).